VAKA-İ HAYRİYYE'YE KADAR ANADOLU'DA BEKTAŞİ TEKKELERİ VE ZAVİYELERİ[1]

BEKTASHI DERVISH LODGES AND ZAWIYAS IN ANATOLIA UNTIL VAKA-I HAYRIYYE (THE AUSPICIOUS EVENT)

Ayşe DEĞERLİ[2]

Yusuf KÜÇÜKDAĞ[3]

ÖZ

Bektaşilik, birbirine aykırı pek çok ögeyi barındıran, dili Türkçe olan ve senkretik bir öğretidir. XVI. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti tarafından Safevi yayılmacılığının önlenmesi için desteklenmiş; Balım Sultan ile başlayan mücerred derviş teşkilatı varlığını resmen 1925'e kadar sürdürmüştür. Anadolu'daki Rafızî ve Kızılbaş toplulukları Osmanlı yönetimine bağlamak ve bu hareketler üzerinde "yatıştırıcı" rol almak gibi bir hizmet için Bektaşilik teşvik edilmiştir. Anadolu, Rumeli ve Ortadoğu coğrafyasında pek çok tekke ve zaviyesi açılmıştır. Bu çalışmada, arşiv kaynakları ve ilgili literatür doğrultusunda 1826'ya kadar Anadolu'da varlığı tespit edilebilen Bektaşi yapıları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bektaşilik, Osmanlı, Anadolu, Tasavvuf.

ABSTRACT

Bektashism is a syncretic teaching with many elements contrary to each other. It was supported by the Ottoman State in the early sixteenth century to prevent the spread of Safevi; the unmarried dervish organization, which started with Balım Sultan, officially continued its existence until 1925. Bektashism was encouraged for a service such as connecting the Rafizi and Kizilbash communities in Anatolia to the Ottoman government and taking a "calming" role on these movements. Many lodges and zawiyas had opened in Anatolia, Rumeli and Middle East geography. In this study, Bektashi structures that can be identified in Anatolia until 1826 in the light of archival

Makale geliş tarihi: 25.01.2018, Makale kabul tarihi: 26.05.2018

1 Bu makale, AÇÜ BAP Koordinatörlüğü'nce desteklenen 2016. S33.02.01 numaralı bilimsel araştırma projesinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, ORCID ID: http://orcid.org/0000-0001-9035-6745.

3 Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8360-3127.

sources and literature will be examined.

Keywords: Bektashism, Ottoman, Anatolia, Mysticism.

GİRİŞ

Bektaşi zaviyelerinin erken dönem tarihleri söz konusu olduğunda, genelde en güvenilir sonuçlara XV. yüzyıl sonu ile XVI. yüzyıl başına ait tahrir defterleri ve tapu kayıtlarından ulaşılabilir. Bu konuda, Ömer Lütfi Barkan'ın bir çalışması çığır açıcı rol oynamıştır (Barkan, 1942:279-386). Barkan, söz konusu defterlerin verdiği bilgiler ışığında, gayrimeskûn mahallerde birer kolonizatör gibi faaliyet göstermiş dervişler hakkında ilk değerlendirmeyi yapmıştır. Kuruluş devri Osmanlı padişahları, çağdaşları diğer Anadolu beyleri gibi derviş-şeyhlerin iskâna açtıkları toprakları bunların zaviyelerine tahsis etmişler ve konu ile ilgili ayrıntılar da Osmanlı tahrir defterlerine kaydedilmiştir.

Bektaşi yapılarının coğrafi dağılımı incelenirken, Hasluck'un da belirttiği üzere, diğer tarikatlarınki genelde büyük iskân merkezlerinde veya civarında kurulmuşken; Bektaşi tekke ve zaviyelerinin merkeze uzak yerlerde veya köylerde bulunduğu görülür. Bunun sebebi, kısmen propaganda ve tesirlerinin köylü ve göçebe halk üzerinde etkili olması; kısmen de Sünni bilginler tarafından haklarında düşmanlık duyguları mevcut olmasıdır (Hasluck, 2000:1).

Bu çalışmada Bektaşi tarikatının 1400'lerden 1826'ya Anadolu'daki gelişimi konu edilmektedir. Kâtip Çelebi'nin Cihannüma'sında yer verilen XVII. yüzyıl taksimatı esas alınmış; Anadolu vilayeti dâhilindeki sancaklar dikkate alınarak Bektaşi yapıları tespit edilmiştir.

Daha önce bilim dünyasına tanıtılan "Vesâik-i Bektaşiyan" adlı mecmua, çoğu XVIII. yüzyıla ait belgeler içermekte olup Osmanlı Anadolusu'ndaki 116 Bektaşi tekke ve zaviye (Tablo-1) hakkında bilgi vermektedir (Değerli, Şahin, Temel, 2015; Küçükdağ, Değerli, Şahin, 2015). Bu çalışmada ise, söz konusu 116 yapı dışında kalan ve arşiv ile literatür taramaları neticesinde Anadolu'da tespit edilen 39 Bektaşi yapısı incelenecektir. Farklı yerleşim birimlerinde olup aynı adı taşıyan yapılar için ayrı başlık açılmayacaktır.

Tablo-1: Vesaik-i Bektaşiyan'a Göre Anadolu'daki Tekkeler			
Adı	**Bulunduğu yer**	**Adı**	**Bulunduğu yer**
Abdal Bodur ve Süfla Zaviyesi	Çorum/Karahisar-ı Demirli	Kara Dede Zaviyesi	Dinek Keskini/Avşar-ı sağir köyü
Abdal Mehmed Asitanesi	Bursa/Tahıl Pazarı yakını	Kemahlu Baba Zaviyesi	Malatya merkez
Abdal Murad Tekkesi	Bursa/Pınarbaşı yakını	Kerre Ali Baba Zaviyesi	Bursa/Çetme nahiyesi Çallı köyü
Abdal Musa Tekkesi	Antalya/Elmalı'ya bağlı Tekke köyü	Ketenci Baba Tekkesi	Larende/Sekizçeşme Mahallesi
Ahi Barak ve Ahi Basri Zaviyesi	Amasya/Gümüş kasabası	Kılınc Abdal Zaviyesi	Bozok/Akdağ
Ahi Mustafa Zaviyesi	Kütahya merkez	Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi	Karaman merkez
Ahi Mustafa Zaviyesi	Kütahya/Elmalı kasabası	Koçu Baba Zaviyesi	Dinek Keskini/Koçubaba köyü
Ali Baba Zaviyesi	Serik/Aksu nahiyesi	Koyun Baba Zaviyesi	Karahisar-ı Şarki/Ulucra nahiyesi Ahlus köyü
Ali Baba Zaviyesi	Tire/Hacı köyü	Kul Baba Zaviyesi	Bigadic kazası
Ali Baba Zaviyesi	Birgi/Marmara köyü	Külahlı Baba Zaviyesi	Çorum/Karahisar-ı Demirli
Ali Gav Zaviyesi	Konya merkez	Mansur Dede Zaviyesi	Larende/Sekizçeşme Mahallesi
Ali Mest Baba Zaviyesi	Bursa merkez/Tatarlar Kapısı	Merdan Dede Zaviyesi	Afyonkarahisar/Şehrabad nahiyesi Deper köyü
Ali-yi Şir Zaviyesi	Sivas/Karahisar-ı Behramşah	Meyane Sultan Zaviyesi	Çorum/Mecitözü
Arslan Baba Zaviyesi	Kütahya/Eğrigöz kazası	Mihman Baba Zaviyesi	Sorgun kazası
AşıkMunc Sultan Zaviyesi	Kütahya/Eğrigöz-Solba köyü	Murad Seydi Zaviyesi	Çorum/Ovacık köyü
Ataşe/Ukkaşe Dede Zaviyesi	Merzifon/Hırka köyü	Mustafa Abdal Zaviyesi	Burdur merkez/Tabakhane yakını
Ayn Ali Zaviyesi	Manisa merkez	Nacak Dede Sultan Zaviyesi	Tarsus
Baba Samed Tekkesi	Sivas/Yeniil kazasına bağlı Kangal	Nazar Baba Zaviyesi	Elazığ-Sarayhatun Mahallesi
Balım Sultan Zaviyesi	Mecitözü; Kasahisar-ı Sahib; Kütahya	Niyaz Baba Tekkesi	Amasya/Gümüş kasabası
Bektaş Ali Baba Tekkesi	Larende/Mandasun köyü	Osman Paşa Tekkesi	Sivas/Hüseyinabad nahiyesi

Cihangirli ve Timurcuviran Zaviyesi	Bozok kazası/Ballı nahiyesi	Piri Baba Zaviyesi	Çorum merkez
Çağırgan Baba Zaviyesi	Giresun/Alucra	Piri Baba/Pir Dede Zaviyesi	Merzifon
Çağırgan Baba Zaviyesi	Erzurum/Kelkit	Ramazan Baba Hankahı	Bursa merkez
Çağırgan Baba Zaviyesi	Bayburt	Resul Baba Zaviyesi	Kütahya/Altuntaş nahiyesi Beşkarış köyü
Çeke Sultan Zaviyesi	Sinop/Boyabat'ın Ballıca mevkii	Samut Baba Zaviyesi	Çeşme merkez
Çerağı Baba Zaviyesi	Eskişehir/Günyüzü	Selim Dede Zaviyesi	Bursa-Kütahya yolu üzerinde Çukurca yakınında Selim Dede köyü
Derbeder Derviş Ahmed Zaviyesi	Konya/Gafariyyat'a bağlı Bosala köyü	Seyf Sultan Zaviyesi	Canik sancağı/Kavak kazası
Derviş Kemal Zaviyesi	Bozok kazası/Akdağ nahiyesi	Seyyid Çaçlı Zaviyesi	Bozok/Boğazlıyan kazası
Derviş Mehmed Zaviyesi	Sivas/Budaközü nahiyesine bağlı Kalınsaz köyü	Sultan Safa Dede Zaviyesi	Canik sancağı/Gedegara kazası Esenbekir köyü
Deve Baba/Dede Baba Zaviyesi	Maraş/Elbistan'a bağlı Efsus köyü	Sücaheddin Zaviyesi	Amasya/Ova nahiyesi
Didiği Sultan Zaviyesi	Konya/Ilgın-Mahmudhisarı köyü	Sükun Baba Zaviyesi	Manyas kazası
Dilek Ata Sultan Zaviyesi	Mecitözü-Çobandivanı köyü	Şekerim Baba Zaviyesi	Bursa/Yenişehir kasabası
Ece Sultan Zaviyesi	Eskişehir/Bozhüyük kazasına bağlı Eğrigöz köyü	Şeyh Ahmed ve Mahmud/Çıralı Sultan Zaviyesi	Konya merkez
Enbiya Dede Zaviyesi	Balıkesir/Fırt kazası	Şeyh Âşık Zaviyesi	Çorum/Arucak köyü
Erkulu Baba Zaviyesi	Çorum/Karahisar-ı Demirli'ye bağlı Sarıkamış köyü	Şeyh Çoban Baba Zaviyesi	Seyitgazi/Ümidpaşa köyü
Eye Sultan Zaviyesi	Kastamonu/Odadivanı	Şeyh Kalender Zaviyesi	Kırşehir/Karakurt
Eymirci Sultan Zaviyesi	Sivas/Hüseyinabad nahiyesi	Şeyh SeyyidAhmed Dede Zaviyesi	Malatya/Şeyhhasanlu köyü
Gazi Umur Bey Sultan Zaviyesi	Fethiye kasabası	Şeyh Turasan Baba Zaviyesi	Aksaray/Eyübili kazası Finase köyü
Gönen Dede Zaviyesi	Amasya/Ovacık nahiyesi Alicik köyü	Şüca Baba/ Şücaeddin Baba Zaviyesi	Seyitgazi

Görmüş Baba Zaviyesi	Manyas kazası	Tabduk Emre kızı Bacım Sultan Tekkesi	Nallıhan/Armudcuk köyü
Hacı Baba Sultan Tekkesi	Saruhan/Kayacık kazası	Tekyeddin Baba Zaviyesi	Karacaşehir/Ortaca köyü
Hacı Baba Zaviyesi	Antep merkez	Teslim Abdal Zaviyesi	Mecitözü/Teslim köyü
Hacı Bektaş Veli Asitanesi	Sulucakarahöyük kasabası	Teslim Dede Zaviyesi	Bursa/Domaniç nahiyesi
Hacı Emre Sultan Zaviyesi	Seyitgazi/Karkın köyü	Toni Arslan Baba Zaviyesi	Kütahya
Hacı Nebi Zaviyesi	İnegöl	Torum Dede Zaviyesi	Burdur/Karakaya köyü
Halil Baba Zaviyesi	Merzifon/Gedegara kasabası	Uğurlu Bey Dede Zaviyesi	Eskişehir/Bozhüyük kazası Çepni köyü
Hamza Abdal Zaviyesi	Bozok/Akdağ kazası Tekke köyü	Ulman Baba Zaviyesi	Balıkesir/Manyas kazası
Hasan Dede Zaviyesi	Merzifon/Gedegara kasabası	Uryan Baba Zaviyesi	Seyitgazi/Uryanbaba köyü
Haydar Baba Zaviyesi	Kütahya/Elmalı kasabası	Ümmet Baba/ Ümmet Dede Zaviyesi	Maraş/Pazarcık nahiyesi
Hayran Baba Zaviyesi	Uşak/Güherler köyü	Vahşi Dede Zaviyesi	Sorgun/Burunören köyü
Hayran Bali Zaviyesi	Karahisar-ı Sahip/Kırhisar nahiyesi Kırviran köyü	Veli Baba Zaviyesi	Bafra/Karahüseyinli köyü
Hayran Dede/ Çöğenli Zaviyesi	Sivas/Karahisar-ı Behramşah kazası Karabıyık köyü	Veli Baba Zaviyesi	Bursa/Sincan kazası Çamlıca köyü
Hızır Baba Zaviyesi	Amasya/Gelengiras kazası	Yakup Abdal Zaviyesi	Erzurum/Bayburd nahiyesi Yakupabdal köyü
Hızır Halife Zaviyesi	Bozok/Karadere nahiyesi Hamzalı köyü	Yaran Baba/Altun Kerime Zaviyesi	Kütahya/Eğrigöz nahiyesi
Hızırlık Zaviyesi	Merzifon/Hızırlık köyü	Yavaş Abdal Zaviyesi	Ankara/Dinek Keskini kazası
Kara Baba Sultan Asitanesi	Bursa/Kirmastı kazası Paşalar köyü	Yusuf Abdal Zaviyesi	Bozok/Nallı nahiyesi Yusufabdal köyü
Karaca Ahmed Sultan Zaviyesi	Bursa/Selçuk Hatun Mahallesi	Zekeriya Baba/ Ayazmana Tekkesi	Kütahya/Uluborlu
Karaca Emir Sultan Zaviyesi	Bozok/Sorgun nahiyesi	Ziyaret-i Timur Asitanesi	Çorum

1. Abdal Ata / Ata Sultan Zaviyesi

Abdal Ata/Ata Sultan Zaviyesi,[4] Çorum'un 18 km güneybatısında yer alan Yakacık köyündeydi. Osmanlı döneminde zaviyenin kurucusuna nispetle köy, Abdal Ata ve Ata Sultan adlarıyla da belgelerde anılmıştı.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGM)'ndeki 1950 ve 1970'li yıllara ait 12 fotoğraftan anlaşıldığına göre bir külliyenin parçası olarak zaviye, cami, türbe, caminin kuzeydoğusuna bitişik olarak yer alan bir imaret, caminin güneybatısından türbenin batısına kadar uzanan bir mezarlık ile yapıların kuzeyinde bir avlu ve şadırvan bulunmaktaydı (Dündar, 2008:963-964). Günümüze cami, türbe, şadırvan ve mezarlık ulaşmış olup zaviyenin kurucusu Abdal Ata, cami bitişiğindeki türbede metfundur.

Abdal Ata Zaviyesi'nin kayıtlarda belirtilen veya günümüzde mevcut herhangi bir kitabesi yoktur. Zaviyeyle ilgili tespit edilebilen en eski belge Evail-i Safer 822/Şubat-Mart 1419 tarihli olup VGM Arşivi'nde 590 numaralı defterin 69. sayfasında 58 sıra numarasıyla kayıtlı Arapça vakfiyedir.[5] Amasya kadısı Abdurrahman bin Mehmed tarafından sonradan tasdik edilen bu belgeye göre Şeyh Bayezid bin Sultan bin Ulu Bey ile amcası Şahin bin Ulubey, Karahisar-ı Demirli'deki Yamadı divanında bulunan emlak ve arazilerini Abdal Ata'nın torunu İlyas bin Şeyh Mahmud'a satmış; İlyas da bunları zaviyeye vakfetmiştir. Zaviyenin ve diğer yapıların ne zaman inşa edildiğine dair bir bilgi içermese de bu kayıt, o tarihte zaviyenin faal olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.[6]

Abdal Ata'nın torunu İlyas, yukarıdaki belgeden de anlaşıldığı üzere1419'da hayattadır. Arada iki kuşak vardır. Buna izafeten zaviyenin 1300'lerin başında inşa edildiğini söylemek mümkündür.

Abdal Ata Zaviyesi'nin her türlü vergiden muaf tutulması 1454 tarihli bir fermanla kayda alınmış; 1470'te bir başka fermanla bu husus tekraren teyit edilmiştir (Köseoğlu, 1939:424).

Arşivlerde rastlanamayan ancak Neşet Köseoğlu tarafından ulaşılıp 1939'da yayımlanan ve o tarihte Abdal Ata köyünde mütevelliler elinde bulunan altı vakfiye kaydı daha vardır. Bunların tarihleri ve içerikleri şöyledir (Köseoğlu, 1939:417-425):

4 Osmanlı dönemi arşiv belgelerinde zaviye ve vakfı, çoğunlukla Abdal Ata olarak geçmektedir. Ancak bazı kayıtlarda Ata Sultan olarak da zikredilir. Bk. Çorum Kadı Sicilleri (ÇKS), Defter no. 7, s. 139, 143, 144, 313; no. 9, s. 25, 50; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), C. EV., no. 381/19331; EV. d., no. 11538, no. 22530, no. 29346, no. 29657; ML.VRD.TMT.d., no. 534.

5 Vakfiyenin Türkçesi için bk. VGM. A., Defter no. 1467, s. 90, h. 28.

6 Vakfiyede adı geçen İlyas'ın babası Şeyh Mahmud, günümüze ulaşan türbede medfundur. Türbedeki dört sandukadan biri onun olup güneyde sıranın en başındadır. Şeyh Mahmud'dan sonra sırayla Receb Dede, Emir Seyyid ve Abdal Ata'nın sandukaları bulunmaktadır. Bk. Dündar, 2008:967.

Abdal Ata Zaviyesi'yle ilgili vakfiye kayıtları		
Tarih	İçerik	**Tasdik**
826/1423	Musa Bey kızı Şah Hatun, kocası Selamet'ten kendisine intikal eden Orucak ve Ağca-mescid köylerindeki bütün hisselerini zaviyeye vakfetmiştir.	(belirtilmemiş)
829/1426	Safiye b. Umur, Devlet b. Mezid, Bulad b. Hasan, Şeyh Büğet b. Bolkutlu, Şah Hatun b. Selamet ile Hamdi Bey'in oğulları Murat ve Mürüvvet beyler kendilerine irsen intikal eden Çat mıntıkasındaki hisselerini Abdal Ata Zaviyesi için vakfetmiştir.	Çorum ve Kayseri kadıları
840/1437	Zaviye şeyhi Seyyid Mehmed b. Receb, Çat sahasında Emir Mukaddem Davud'dan satın aldığı Sancar divanını zaviye için vakfetmiştir.	Çorum kadısı Said b. Bali
844/1440	Zaviye Şeyhi Mehmed, o güne dek satın alıp da zaviye için vakfettiklerini tek belgede birleştirmiştir. Buna göre: Banu bint Mehmed Fakih'ten 890 dirheme satın alınan Sincan divanının ¼ hissesi + Mukaddem Davud b. Şeyh Paşa'dan 500 dirheme alınan Sincan divanının ¼ hissesi + Mukaddem Davud'un bedelsiz olarak zaviyeye bıraktığı diğer ¼ hisse + Ali b. Davud ve Bahşayiş b. Yusuf'tan 870 dirheme satın alınan divanın kalan¼ hissesi	Çorum kadısı Abdulvahhab, Karahisar-demirli kadısı Lütfullah, Tokad kadısı Şeyh Hasan
848/1444	Emir İsa b. Ömer'in torunu Banu Hatun evvelden satın aldığı Yakacık, Sarta, Maza, Horasan, Hoca, Büğet ve Buğabağı köylerindeki arazileri Abdal Ata Zaviyesi'ne vakfetmiştir.	(belirtilmemiş)
868/1464	Karadeğin, Manşar, Karataş, Yassı-üyük, Karapınar, Sokucak, Çınar-dere, Çat, Hacılar ve Kavak-ağacı mezraları bir hayır sahibi tarafından zaviyeye vakfedilmiştir.	(belirtilmemiş)

Vakıflar, kırsal alanda köyler ve çiftlikler biçiminde kendilerine vakfedilmiş geniş tarımsal arazilerden; kentsel alanda dükkânlar, hanlar, hamamlar ve haneler gibi mülklerden elde ettikleri gelirleriyle ciddi satın alım gücüne sahip kurumlar olarak ekonomik hayatta yer almaktaydı (Orbay, 2013:39). Gelirlerinin bir kısmı kurdukları imaret mutfaklarından yoksullara yemek ve ekmek dağıtımı için sarf edilirdi. III. Ahmed'in tahta geçmesinden sonra yapılan yeni tahrir neticesinde hazırlanan defterden anlaşıldığına göre Abdal Ata Zaviyesi Vakfı'nın imaretinde sarf olunmak üzere yıllık 500 batman[7] pirinç tayin edilmiştir.[8] 12 Ağustos 1788 tarihli kayıttan söz konusu pirincin salyane tabir edilen Boyabad kazasındaki çeltiklerden sağlandığı anlaşılmaktadır. Burada çeltik emini olarak görevli olanlar, zaviye için her sene miri hazineden verilegelen 500 batman pirinci vermemek için muhalefette bulununca zaviyenin misafirle-

7 Osmanlı Devleti'nde 24 Eylül 1881 tarihli kararnameye göre "yeni batman" ismi verilen ölçü birimi 10 kilograma eşittir. Kararname öncesi tarihlerde kullanılan eski batmanın değerinin ise 7,69767 kg. olduğu anlaşılmaktadır (bk. Kallek, 1992:200). Buna göre Abdal Ata Zaviyesi'ne tahsis edilen yıllık pirinç miktarı 3.848 kilogram olmaktadır.

8 BOA, AE. SAMD. III., no. 80/8033, tarih: 03 Şevval 1117/18 Ocak 1706.

rine yemek vermede güçlük çekildiği söylenerek eminler şikâyet edilmiştir.[9]

Abdal Ata Zaviyesi Vakfı'nın gelir kaynakları arasında Çorum kazası Yakacık köyü, Karahisarlı-demir nahiyesindeki Kara Kilise, Yelkavak, Perçepınar ve Palanluca köyleri; Çorum nahiyesine bağlı Yamadı köyü ve mezraları bulunmakta olup bu toprakların ziraatı neticesi elde edilen mahsul ve öşür vakfa aitti.[10]

Vakıf yöneticileri ile mürtezikaları arasında bazen sorunlar da yaşanmıştır. 24 Haziran 1815 tarihli kayda göre Abdal Ata Zaviyesi Vakfı'nın mütevellisi olan Bekir vakfın hâsılatını toplamakta; tekkenişinlerin hissesine düşeni verdikten sonra kalanıyla vakfın diğer giderlerini karşılamaktadır. Ancak tekkenişinler hisselerine düşenle yetinmeyip vakfın tarlalarını başkalarını iltizama vermiş ve öşürleri mütevelliden habersiz toplamaya başlamışlardır. Vakfın gallesini itlaf ettikleri şikâyetiyle Bekir, vakfın idaresine tekkenişinlerin karışmaması yönünde Çorum Valisi'ne bir emir gönderilmesi için talepte bulunmuştur.[11] 04 Mart 1821 tarihli bir arzuhalde ise Abdal Ata köyünden 10 kişinin bizler tekkede yemek yiyen misafirlere hizmet etmekteyiz, tekkenişiniz iddiasıyla vakıftan hisse talep ettikleri görülmektedir. Yapılan tahkikat neticesinde zaviye vakfından olan mahsulün toplanması ve geliriyle gelip geçenin misafir edilip yemek verilmesi görevinin zaviye şeyhinin üzerinde olduğu; Yakacık köyünün çift, buğday ve arpa geliri yekûnu olarak 9472 akçe ile kayıtlı bulunduğu; mahsul ve vergilerin zaviye vakfı adına toplanması için cabi nazır ve şeyhin görevlendirildiği bildirilerek tekkenişinlik iddiasında bulunanlar müdahaleden men edilmiştir.[12]

Abdal Ata Zaviyesi Vakfı'nın malî işlerini yöneten ve denetleyen nâzır evladiyet üzere seçilmekteydi. Kimi zaman vâkıfın soyundan olmayan kimselerin buna müdahale etmeye çalıştıkları görülür. 19 Ekim 1761 tarihli kayda göre Çorum Sancağı sakinlerinden Mehmed adlı kimse yanına aldığı üç eşkıya ile birlikte gece vakti nâzır Seyyid Ali'nin evini basmış; Ali'yi ve eşini darp edip yaralamıştır.[13] Bu müdahalenin sebebi vakfın parasını yani o anki nakdi ele geçirmek gibi görünmektedir ki bu durumda bir soygun olarak kabul edilebilir.

Abdal Ata Zaviyesi'nin tevliyet ve zaviyedarlık cihetlerinin evladiyet üzere aynı kişi üzerinde olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. 21 Şubat 1804'te mütevelli ve zaviyedar olan Hüseyin Halife b. Ahmed'in kaybettiği beratı yenilenmiştir.[14]

Abdal Ata Zaviyesi Vakfı'nın tevliyet ciheti yalnızca zükura değil inasa da yani kız evlatlarından olma çocuklara da tanınmıştır. 22 Mart 1757 tarihli bir vakıf kaydına göre Abdal Ata'nın inas evladından olan Seyyid Ali Çelebi b. Hamdi vakfın mütevellisidir. Mehmed b. Yahya adlı şahıs ise zü-

9 BOA, C. EV., no. 510/25787.

10 BOA, C. EV., no. 599/30230.

11 BOA, C. EV., no. 170/8483.

12 BOA, C. EV., no. 520/26254.

13 BOA, AE. SMST. III., no. 118/9058.

14 BOA, C. EV., no. 159/7934.

kurdan olup vakfın meşihatının 50 senedir kendi üzerinde bulunduğu iddia ederek tevliyet cihetini de istemiştir.[15]

Abdal Ata Zaviyesi Vakfı'ndan ücretlerini almak üzere imam, mütevelli, cabi, nazır ve şeyh atamaları yapıldığını gösteren pek çok kayıt vardır. Hepsini burada zikretmek yerine birkaç kayıt üzerinden ücretlerin tespitiyle yetinilebilir. 23 Ekim 1680 tarihli bir kayıtta zaviye vakfının kötü durumda olduğu, şeyh efendinin hem mahsulün toplanması hem de zaviye hizmetlerinin görülmesinde zorluk çektiği; bu nedenle Hüseyin adlı kişinin günlük bir akçe ve yıllık üç müd buğday tahsisiyle cabi olarak görevlendirildiği anlaşılmaktadır.[16] Vakfın nazırına yıllık üç müd buğday, meşihat cihetine günlük dört akçe;[17] hitabet ciheti için ise yıllık üç müd buğday tahsis edilmiştir.[18]

Abdal Ata Zaviyesi'nin 1826 sonrası tekrar açılıp faaliyetlerine devam eden Bektaşi yapılarından biri olduğu anlaşılmaktadır. 17 Ağustos 1868 tarihinde zaviye vakfının günlük dört akçe ile meşihat görevi Seyyid Ali b. Mehmed üzerinde olup vefatıyla küçük oğlu Ebubekir göreve uygun görülmüştür. Ancak hizmetini eda edecek iktidar ve liyakati edininceye kadar yerine vekâleten Çorum kazasının Şeyh Eyyüb Mahallesi'nden 38 numaralı hanede oturan dersiam Mustafa Efendi b. Abdullah görevlendirilmiştir.[19]

2. Abdal Musa Zaviyesi

Bektaşi tarikatının kurucusu Hacı Bektaş Veli, Horasan'dan Anadolu'ya geldiğinde Sulucakaraöyük'e yerleşmiş, burada bir tekke tesis ederek faaliyetlerini sürdürmüştü. Bu itibarla tarikat ilk olarak Anadolu'da yayılmıştı. Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ndeki dervişler ya bizzat Hacı Bektaş Veli tarafından görevlendirilerek ya da onun vefatından sonra çevreye dağılarak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde tekkeler açmışlardı. Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nden dervişleri ile birlikte ayrılan Abdal Musa, öncelikle Bursa ve Denizli'de; daha sonra ise Teke sancağına bağlı Fenike ve Elmalı'da tekkeler kurmuştur. Ayazmend, Bergama, Manisa-Palamut ve Beyşehir'de de Abdal Musa adında tekkeler bulunmaktadır.[20]

3. Açıkbaş İbrahim Dede Tekkesi

Arşiv kayıtlarında Tokat'ta Açıkbaş İbrahim Dede Tekkesi'ne tesadüf olunmaktadır. 1704 tarihli kayda göre Bektaşi Derviş Ahmed bu tekkenin kendi tasarrufuna bırakılması gerektiğini bildirmiştir.[21] Evliya Çelebi'nin naklettiğine göre Hızırlık mevkiindeki Açıkbaş Tekkesi bağlar içerisindeydi. Bu tekke Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya geldiği ilk zamanlarda kurulmuştu. XVII. yüzyılda burası ziyaretçilerine

15 BOA, C. EV., no. 48/2378.

16 BOA, C. EV., no. 507/25613.

17 BOA, C. EV., no. 520/26254.

18 BOA, C. EV., no. 381/19331.

19 BOA, C. EV., no. 114/5693.

20 BOA, MAD. d., no. 9771, s. 16, 87; EV.THR, no. 55/54; VGM. A., Defter no. 230, s. 430; no. 241, s. 245; no. 266, s. 3; no. 3146, s.22; no. 386, s. 3-4; Hoca Sadedin, 1279:406; Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1998:31; Köprülü, 1973:198-207.

21 VGM. A., Defter no. 230, s. 244.

bol bol yiyecek ikram etmekteydi (Evliya Çelebi, 2001:36). 01 Ağustos 1801 tarihi itibariyle halen faal olan tekkenin mütevellileri Seyyid Mehmed ve Seyyid Ali adlı kardeşlerdir.[22] 1826 ve sonrasındaki akıbetini gösteren bir belgeye şimdilik rastlanamamıştır.

4. Akbıyık Sultan Tekkesi

Akbıyık Sultan, II. Mehmed dönemi mutasavvıflarından olup Akşemseddin'le birlikte İstanbul'un fethi sırasında ordu içinde yer almıştır. Akbıyık Meczub diye de anılan ve "Şems-i Hudâ" mahlasıyla şiirler yazan Akbıyık Sultan'ın hayatıyla ilgili bilinenler sınırlıdır. Asıl adının Ahmed Şemseddin, Abdullah veya Muhiddin olduğu rivayet edilir. Bursa'da yetişmiş ve Hacı Bayram Veli halifelerinden biri olmuştur. Bayramiyye'nin Celvetiyye koluna mensuptur (Yılmaz, 1990:166-167).

II. Murad'ın emriyle 1437'de Bursa Yenişehir köylerinden Ağustos köyü Akbıyık Sultan'a temlikname ile verilmiş, II. Mehmed tarafından da 1452'de yenilenerek tasdik edilmiştir. Geniş bir servete malik olan Akbıyık Sultan, Bursa'da bir konak inşa ettirmiş, gelen geçen yolcuları ve fakirleri burada yedirip içirip ağırlamıştır. Geri kalan malı da bu hizmetlerin devamı için vakfetmiştir. Bursa'da Ulu Camii civarında zaviye, mescit, imaret ve türbeden oluşan bir külliye inşa ettirmiş, 1456 yılında vefat etmiştir (Yılmaz, 1990:168-169). Günümüze sadece türbe ulaşmıştır.

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinden anlaşıldığına göre Bursa'daki Akbıyık Sultan Tekkesi, XVII. yüzyılda bir Bektaşi yapısına dönüşmüş vaziyettedir (Evliya Çelebi, 1998:26, 31).

5. Âşık Baba / Kara Âşık Baba Zaviyesi

Osmanlı dönemi arşiv kayıtlarında Antalya'da Geyikbayırı köyü, Kesik köyü ve Manisa'nın Palamud Nahiyesi'ne bağlı Yaya köyü olmak üzere üç ayrı yerde Kara Âşık Baba adıyla anılan bir zaviye geçmektedir. Bu başlık altında bir Bektaşi yapısı olan Antalya Geyikbayırı köyündeki Kara Âşık Baba Zaviyesi incelenecektir.

Antalya kazasında Geyikbayırı köyünde metfun Âşık Baba/Kara Âşık Baba'nın zaviyesinin inşa tarihi net olarak tespit edilememiştir. Hakkında ulaşılabilen en eski kayıt 30 Aralık 1742 tarihlidir. O tarihte zaviyedarlık görevini Hüseyin İdris ile babası Osman ve kardeşi Mehmed müştereken yürütmektedir. Antalya Kadısı, mahkeme yakınında olup vakfa ait olan araziyi bunlardan talep etmiş; isteği reddedilince Osman'la oğullarını hizmetlerini yerine getirmediği iddiasıyla azlederek yerlerine İbrahim Halife'yi atamış; söz konusu üç kişiyi ekmek parasına muhtaç halde bırakmıştır. Osman'ın torunu Şeyh Hüseyin'in arzuhaline bakılırsa zaviye 100 seneden fazla zamandır babası ile dedesinin "nân pâresidir" ve "aba an-cedd" zaviyedardırlar.[23] Dolayı-

22 BOA, AE. SSLM. III., no. 153/9190.

23 BOA, C. EV., no. 373/18930.

sıyla zaviyenin inşasını 1600'lerin ilk yarısına kadar tarihlendirmek mümkün olmaktadır.

Hacı Bektaş Veli tarikatına bağlı yapılardan olduğu 12 Mayıs 1762 tarihli arşiv kaydında zikredilmekte olup,[24] o tarihte zaviyedar olan Seyyid İsmail kendi rızasıyla görevi Seyyid Hüseyin ve kardeşi Seyyid Ebubekir'e bırakmıştır. İki yıl sonrasına ait bir kayda göre ise Seyyid İsmail zaten bu göreve layık değildir. Zira zaviyede ikamet etmemiş, vâkıfın şartına muhalif olarak ayende ve revendeye yemek vermemiş, zaviye mutfağındakileri ve vakfın gelirlerini kendi şahsi işleri için kullanmış; zaviye tamirine de özen göstermeyip binayı harap hale getirmiştir. Durum, köyden pek çok kimsenin şikâyetiyle Antalya kadısı Hafız Hacı Mustafa Efendi'ye aktarılmış, kadı bunun üzerine İsmail'i azlederek Ahmed'i görevlendirmiştir.[25] Ancak İsmail'in savunmasına bakılırsa bütün bunlar Ahmed'in garezinden kaynaklanan iftiralardır. İsmail hizmette kusur etmediğini ve gelip geçenleri zaviyede misafir edip yemek ikram ettiğini söylemiştir.[26]

Kara Âşık Baba Zaviyesi'nin 1826 sonrası Mevlevi tarikatına bırakıldığı anlaşılmaktadır. 07 Haziran 1893 tarihinde mütevelli Mevleviyye'den Seyyid Mehmed Emin bin Ahmed olup ölümüyle yerine oğlu Mustafa tayin edilmiştir.[27]

24 BOA, AE. SMST. III., no. 79/5866.

25 BOA, AE. SMST. III., no. 71/5261.

26 BOA, C. EV., no. 273/13940.

27 BOA, EV. MKT., no. 1911/185.

6. Bayezid Baba Tekkesi

Osmanlı ülkesinde Maraş,[28] Manisa,[29] Foça,[30] Selanik,[31] Vardar-ı Kebir[32] ve İzmir'de Bayezid Baba adıyla anılan tekke ve zaviyeler mevcuttu. Bu başlık altında İzmir'deki Bektaşi yapısı incelenecektir.

İzmir'deki Bayezid Baba Tekkesi hakkında ulaşılabilen en eski kayıt 20 Haziran 1668 tarihli olup mütevelli ve zaviyedar Ali Dede'nin vefatıyla yerine Şeyh Mehmed'in görevlendirildiği bilgisini içermektedir.[33]

Bayezid Baba Zaviyesi imaretinde her gün öğrenciler ve fakirler için yemek pişirilir ve dağıtılırdı. 13 Temmuz 1679 tarihli kayıttan anlaşıldığına göre bir külliyenin

28 BOA, EV.MH, no. 231/46, no. 1439/34; EV.MKT, no. 1383/ 11; EV.d., no. 21410, vr. 6a; EV. DV, no. 21170; VGM. A., Defter no.299, s. 143.

29 Manisa'daki tekke 1826 sonrası da faaliyetlerini sürdürmüştür. BOA, EV. MKT., no. 3145/40; VGM. A., Defter no. 310, s. 17; Defter no. 227, s. 454.

30 Foça'daki Bayezid Baba Sultan Tekkesi ise bağlar ve bahçeler içerisinde olup gayet büyüktü (Evliya Çelebi, 2002:256). 237 zeytin ağacı vardı. BOA, MAD. d., no. 9771, s.77-78, 83, 87.

31 VGM. A., Defter no. 663, s. 187, 265; Defter no. 1212, s. 214. Selanik'teki tekkenin yıkım için memurlar ulaştığında şeyhleri tarafından çoktan terk edildiği görülmüştü. Bunun üzerine tekkenin meydan odası imha edilerek ele geçen kitap ve eşyaların sayımı yapılıp kaydedilen defterler İstanbul'a ulaştırıldı. Bayezid Baba türbesine ise ortadan kaybolan Şeyh Ömer'in yerine Rufai tarikatından Şeyh Hüseyin türbedar olarak atandı. BOA, MAD. d., no. 9732, s.18; no. 9771, s. 9; no. 9772, s. 144; no. 9773, s.73.

32 BOA, C.EV, no. 124/6153, no. 165/8203, no. 588/29688.

33 BOA, İE. EV., no. 9/1041.

parçası olarak zaviyenin mektebi de vardı. Mehmed ve Ömer adlı kardeşler vakfın zaviyedarlık ve tevliyet cihetini üstlenmişlerdi. Mehmed, müderris olmasına rağmen İstanbul'da sakindi. Ömer ise henüz çocuk denilecek yaştaydı. Son sekiz yıldır Mehmed, vakfın gelirini şahsi giderleri için harcar olmuş, zaviyeyle ilgilenmeyip harap halde bırakmış mektepte ders vermemiş ve imarette yemek de çıkmaz olmuştu.[34]

İzmir'deki Bayezid Baba Tekkesi, Vaka-i Hayriye ile birlikte kapatılmış ancak 1833'te üç dervişin ikamet ettiği ve bir haneden ibaret olan bu tekke Cuma gecelerinde ilim talebelerine ve fakirlere yemek verilmesi kaydıyla yine Bektaşilerin idaresine bırakılmıştır.[35] İlerleyen tarihlerde Bayezid Baba Vakfı'na ait İzmir'deki bir tarla Saatçi Serkiz'e satılmış ancak Kapancıoğlu İbrahim Ağa bu tarla miri araziye geçmiş ve bana devredilmiştir diyerek müdahalede bulunmuştur. Yapılan inceleme sonrası söz konusu tarlanın vakıf mülkü olarak kaldığı, akabinde Serkiz'e satıldığı ve İbrahim Ağa'nın müdahaleye hakkının olmadığı anlaşılmıştır.[36] 1893 yılında ise Maarif Nezareti'ne devredilerek mektebe çevrilmiştir.[37]

7. Çoban Emre / Çoban Ümmi Zaviyesi

Çoban Emre / Çoban Ümmi Zaviyesi adıyla anılan iki Bektaşi yapısı olup biri Karahisar-ı Şarki kazası muzafatından Suşehri nahiyesinde Bahaeddin köyünde; diğeri ise Karahisar-ı Sahib kazasında Şehrabad nahiyesinde Çoban Emre köyünde idi.

Bahaeddin köyündeki Çoban Emre Zaviyesi'yle ilgili ulaşılabilen -şimdilik- en eski kayıt 10 Mart 1673 tarihli olup zaviyedar beratının yenilenmesiyle ilgilidir.[38]

Zaviyedarlar, evladiyet üzere seçilmekte olup binanın onarımı/bakımı ile ilgilenmek ve gelip geçenlere yemek ikram etmek gibi görevleri bulunmaktaydı.[39] Vakfın yıllık hâsılatı 110 kuruş civarındaydı.[40]

Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla Çoban Emre Zaviyesi, Vaka-i Hayriye'den birkaç yıl sonra tekrar faaliyete geçen yapılardandır. Şubat 1837'de İsmail, İbrahim, Halil ve Mehmed'in dörtte bir hisseyle, müştereken zaviyedarlık görevini yürüttükleri görülür.[41] 22 Ağustos 1842 tarihli belge ise bu zaviye ve vakfının Mevlevilere bırakıldığını göstermektedir.[42]

34 BOA, İE. EV., no. 12/1402, lef 3.

35 BOA, C.EV, no. 150/17460, no. 160/17977, no. 483/24426, no. 360/18275.

36 BOA, A. MKT. UM., no. 408/29, lef 2; no. 408/66.

37 BOA, MF. MKT, no. 171/16, no. 178/112, no. 769/3.

38 BOA, İE. EV., no. 15/1846.

39 BOA, AE. SMMD. IV., no. 34/3947; EV. BKB., no. 34/240.

40 BOA, EV. BKB., no. 120/244.

41 BOA, EV. BKB., no. 58/92.

42 BOA, EV. THR., no. 127/25.

8. Çomak Baba Zaviyesi

Çomak Baba Zaviyesi, Bektaşi tarikatından olup Maraş'ta idi.[43] İnşa tarihi tespit edilememiş olup hakkında ulaşılabilen en eski kayıt 1563 yılına aittir. O tarihte Çomak Baba Zaviyesi'ne 560 akçe gelir kaydedilmiştir.[44]

Zaviyedarlık görevini üstlenen kişinin Maraş'taki Bayezid Baba Zaviyesi ile birlikte Çomak Baba'da da görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Çomak Baba Zaviyesi Vakfı'ndan ücretini alan zaviyedarın gerektiğinde binayı tamir ettirmesi ve vakfa ait topraklarda çalışan ziraatçılara adaletle yaklaşması beklenmektedir. Nitekim bu gerekçeyle 01 Aralık 1729'da zaviyedar Şeyh Mustafa'nın azledilerek yerine Hocazade Şeyh Ebubekir'in görevlendirildiği görülür.[45]

Vaka-i Hayriye'den sonra da Çomak Baba Zaviyesi'nin faaliyetlerini sürdürdüğü maliye kayıtlarından anlaşılmaktadır.

9. Çomaklı Baba Zaviyesi

Çomaklı Baba Zaviyesi, Bektaşi tarikatından olup Karahisar-ı Şarki/Şebinkarahisar sancağına bağlı Gevezid nahiyesinin Akıncı köyünde idi[46]. İnşa tarihi tespit edilememiştir. Hakkında ulaşılabilen en eski kayıt tahrir defterinde olup 1547-48 tarihlidir[47]. Kanuni zamanında faal olan bu yapıyla ilgili olarak II. Selim döneminde de tahrir kayıtları devam etmektedir[48].

Anadolu'da harap halde ve bir türbeden ibaret kalan Bektaşi yapılarına Vaka-i Hayriye sonrasında dokunulmamış, pek çok tekke bu halleri üzere faaliyetlerine devam etmiştir. Çomaklı Baba Tekkesi de bir türbeden ibaret kalmış olmalı ki herhangi bir emlak ve eşyası tahrir edilmemişti. Ayrıca 1829 yılında tekkenin neden kapatılmadığı sorulduğunda ve hakkında bilgi istendiğinde tekke kayıtlarının kaybolduğu anlaşılmıştı.[49] Bununla birlikte 1831 yılında bu tekkenin vakıf ve zaviyedarlık hisseleri vakıf evladından yedi kişinin uhdesine verilmişti.

10. Davud Baba Zaviyesi

Davud Baba Zaviyesi, Bigadiç kazasında Işıklar köyünde idi. Hakkında ulaşılabilen en eski kayıt 23 Mart 1706 tarihli olup Şeyh Osman'ın zaviyedar olarak tayini hakkındadır.[50] 28 Temmuz 1742'de onun ölümüyle yerine oğlu Şeyh Süleyman görevlendirilmiştir.[51]

Vaka-i Hayriye sonrası Davud Baba Zaviyesi yıktırılmış ve malları zapt edilmiştir.[52]

43 BOA, AE.SAMD.III, no. 45/4509; C..EV., no. 161/8042, no. 164/8187, no. 200/9967, no. 617/31140; İE.EV., no. 7/757, no. 16/1886.

44 VGM. A., Defter no. 1966, s. 152.

45 BOA, AE. SAMD. III., no. 45/4509.

46 BOA, C..EV., no. 224/11188, no. 534/26997, no. 539/27216, no. 539/27228.

47 BOA, TT. d., no. 255, s. 88.

48 BOA, TT. d., no. 482, s. 141-142; no. 557, s. 14.

49 BOA, C. EV., no. 539/27216, no. 539/27228.

50 BOA, İE.EV., no. 48/5378.

51 BOA, AE. SMHD. I., no. 123/8946.

52 BOA, MAD. d., no. 9771, s. 81-83; no. 8248, s. 6-7.

11. Efendioğlu / Hüseyin Dede Zaviyesi

Efendioğlu diye bilinen Hüseyin Dede Zaviyesi, Burdur'un Yar Mahallesi'nde idi. Hamid sancağının nüfus ve hâsılatını gösteren 121 numaralı ve 08 Kasım 1523 tarihli tahrir defterinin 190. sayfasında bu zaviyenin bahsi geçmektedir. Hakkında daha eski bir kayda şimdilik ulaşılamamıştır.

Vaka-i Hayriye sonrası Bektaşi tekke ve zaviyelerinin lağvına dair padişah iradesi çıktığından bunların mevkufatı olan malların icarları ve her türlü hâsılatıyla zapt edilmesi; satılarak bedelinin mansure askerlerinin masrafları için Mansure Hazinesi'ne aktarılması gerekmekteydi. 14 Haziran 1832'de Hüseyin Dede Zaviyesi'nin emlaki de sayılmış ve el konulmuş idi. Buna göre mütevelli Abdurrahman b. Hüseyin'in mutasarrıf olduğu 20 dönüm; Türkmenoğlu'nun mutasarrıf olduğu 10 dönüm tarla ki toplam 30 dönüm tarla mevcuttu. Zaviyenin icar olunan 42 dönüm tarlası vardı. Bunlar dışında Müslüman kabristanı yakınında iki; Köklük adlı mahalde 25; Kilise adlı mahalde 20 ve Bendbaşı'nda 100 olmak üzere toplam 147 dönüm arazisi daha vardı. Bu emlakin tamamına devlet tarafından el konularak satışa çıkarılmıştır.[53]

Bazı tekkelerin mülkleri satışa çıkarıldığı halde müşterisi çıkmadığından atıl kalmıştı. Bu durumda satıştan vazgeçilip mülkler kiraya veya iltizama verilmekte ya da değerinin çok altında bir fiyata elden çıkarılmaktaydı. Burdur kazasındaki Hüseyin Dede Tekkesi'nin arazileri de müsadere edildikten sonra açık artırma ile satışa çıkarılmış; ancak aradan dört yıl geçmesine rağmen müşterisi çıkmadığından boş kalmıştı. Sonuçta tekkenin 42 dönüm tarlası 300 kuruşa tekke şeyhine satılmıştı.[54]

12. Esireddin Baba Zaviyesi

Esireddin Baba Zaviyesi, Manisa kazasının Belek nahiyesinde idi. Ulaşılabilen en eski kayıt Nisan 1626 tarihli olup kadı sicili hükmüdür. O tarihte Receb, zaviyedardır. Hariçten Süleyman, İbrahim ve İsa vakfın işlerine müdahale ederek zaviyenin harap olmasına yol açmışlardır.[55]

Esireddin Baba Zaviyesi'nde kadimden beri fukara ve dervişler zaviyedar olup ihya oluna gelmişken Seyyid Mehmed adlı bir şahıs kendi üzerine berat ettirip vakıf mahsulünü kendince toplayıp yemiştir. Zaviye haraba yüz tutmuş; dervişlerin şikâyeti üzerine durum tahkik edilerek 14 Temmuz 1640'ta Mehmed müdahaleden men edilmiştir.[56]

Esireddin Baba Zaviyesi'ne mütevelli ve şeyh atamaları Mart 1804'e kadar devam etmektedir.[57] Sonraki tarihlerde akıbetinin ne olduğu şimdilik tespit edilememiştir.

53 BOA, MAD. d., no. 9771, s. 86.

54 BOA, MAD. d., 9774, s.163, 177.

55 Manisa Kadı Sicilleri, no. 333, s. 292.

56 Manisa Kadı Sicilleri, no. 359, s. 32.

57 BOA, C..EV., no. 96/4797, no. 129/6411, no. 446/22580.

13. Genç Abdal Zaviyesi

Genç Abdal Zaviyesi, Alanya kazasına bağlı Âşıklar köyünde idi. Şimdilik hakkında ulaşılabilen en eski kayıt 06 Ağustos 1731 tarihli olup Veli adlı kimse zaviyedardır ve gelip geçene hizmetle yükümlüdür. Veli'den başka o tarihte zaviyede Mehmed b. Nasuh, Ahmed, diğer Mehmed, Şaban, Ali, Abdurrahman ve İbrahim tekkenişin olup bu sekiz kişi avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiyeden muaftır.[58] Ancak kimi zaman ellerindeki muaf nameye rağmen yerel idareciler tarafından rencide edildikleri ve vergi talep edildiği belgelerden anlaşılmaktadır.[59]

Zaviye hakkında Ocak 1819[60] sonrası herhangi bir kayda şimdilik rastlanamamıştır.

14. Gül Abdal Zaviyesi

Gül Abdal Zaviyesi, Sivas'ın Koçgiri kazası Paknek karyesinde idi. Yapıyla ilgili kayıtlar sınırlı olup Ağustos 1732 - Nisan 1907 tarihleri arası bilgiler vermektedir.[61] Mart 1907 tarihinde köy kabristanında Gül Abdal merhumun kabrinin bulunduğu, kabir üzerinde bir türbe ve kabir içinde Gül Abdal Zaviyesi binası ile seccadenişin ve zaviyedarı olduğu; vakfın evkaf-ı mündereseden sayılarak varidatının ise padişah emriyle iptidaiye mektebine tahsis edildiği anlaşılmaktadır.[62]

15. Hacı Baba Zaviyesi

Osmanlı sınırları dâhilinde Saruhan/Gördes, Saruhan/Demirci, Balıkesir/Gönen, Kütahya/Homa, Çirmen/Çöke ve İşkodra/Kesakara'da Hacı Baba adıyla anılan Bektaşi yapıları vardı. Bu başlık altında ise Gediz-Hacıköyü'ndeki zaviye incelenecektir.

Hacıköyü'ndeki Hacı Baba Zaviyesi hakkında ulaşılabilen en eski kayıt Ekim 1524 tarihli maliye defteridir.[63] Şeyh, zaviyedar, mütevelli ve seccadenişin atamaları Şubat 1840'a kadar takip edilebilmektedir.[64]

Hacı Baba Zaviyesi Vakfı'nın tevliyet ve zaviyedarlık görevlerine kadınların da atandığı belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim 04 Mart 1840'ta Alime Hatun'un vefatı üzerine evlatları Fatma, Halil ve Ali müştereken görevlendirilmişlerdir.[65]

16. Hacı Dede Zaviyesi

Hacı Dede Zaviyesi, Amasya Sancağı'nın Havza nahiyesinde idi. İnşa tarihi tespit edilememiştir. Hakkında ulaşılabilen en eski kayıt 09 Aralık 1673 tarihlidir.[66]

58 BOA, AE. SMHD. I., no. 205/16176.

59 BOA, AE. SABH. I., no. 202/13484.

60 BOA, C..EV., no. 166/8290.

61 BOA, AE.SMHD.I., no. 95/6548; BEO, no. 3025/226866; C. EV., no. 149/7401; DH. MKT., no. 1076/49; EV. d., no. 22150.

62 BOA, BEO, no. 3016/226162.

63 BOA, MAD. d., no. 18333.

64 BOA, AE.SSLM.III., no. 49/2881, no. 91/5467; C. EV., no. 52/2587, no. 103/5148, no. 513/25939; İE.EV, no. 43/4846.

65 BOA, C. EV., no. 471/23818.

66 BOA, İE. EV., no. 8/998. Belgeye göre Hacı Dede ve Ahi Durasan köyleri zaviyenin malikânesi olup Hacı Bektaş evladından Ebubekir'e tevcih edilmiştir.

Zaviyeyle alakalı zaviyedar, şeyh, mütevelli atamaları Ocak 1802'ye kadar devam etmektedir[67]. Sonraki yıllar için herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır.

17. Hacı Dede Zaviyesi

Hacı Dede Zaviyesi, Ladik'te Homa kazasında Hacıdede köyünde idi. 06 Şubat 1706 tarihli kayda göre köy malikânesi vakfa ait olup mutasarrıf Ebubekir'in ölümü üzerine Seyyid Mustafa'ya berat verilmiş ve tevliyet görevini devralmıştı.[68]

Hacı Dede Zaviyesi, 1826 sonrası yıktırılmış; türbe mahalleri ve vakıfları ile gelen gidene hizmet vermeyi ise sürdürmüştür.

18. Haki Baba Zaviyesi

Haki Baba Zaviyesi, Bektaşi tarikatına bağlı zaviyelerden olup[69] Manisa'da Haki Baba Mahallesi'nde idi. 09 Ocak 1689'ta sefer nedeniyle Aydın ve Saruhan livalarının kazalarında bulunan vakıflardan tahsisat yapılmış; Haki Baba Zaviyesi Vakfı'ndan 2160 kuruş alınmıştı.[70]

Kayıtlardan anlaşıldığına göre Ayn-ı Ali Zaviyesi'nin zaviyedarlık göreviyle Haki Baba Zaviyesi Vakfı'nın tevliyet ve zaviyedarlığını çoğu zaman aynı kişiler üstlenmişti.[71]

Vaka-i Hayriye sonrası Haki Baba Zaviyesi, camiye tebdille hizmetini Mayıs 1908'e kadar sürdürmüştür.[72]

19. Hamza Baba Tekkesi

Kastamonu-Tosya'da Hamza Baba adıyla bir Bektaşi tekkesi bulunmaktaydı. Evliya'da bahsi geçmediğine göre XVII. yüzyıldan sonra açılmış olmalıdır. 1826'da bu tekkenin bir türbeden ibaret olup, uzun süredir faaliyetinin olmadığı anlaşılmaktadır.[73]

Manisa'nın Nif kazasındaki Hamza Baba Tekkesi de kapatılmayıp faaliyetlerini sürdürmüştür (Onarlı, 2001:97-111).

20. Hasan Dede Tekkesi

Hasan Dede Zaviyesi, Bektaşiyye tarikatından olup[74] Giresun'da idi. İnşa tarihi tespit edilememiştir. Hakkında ulaşılabilen en eski kayıt 21 Nisan 1702 tarihli olup mütevelli tayini hakkındadır. Şeyh Mehmed'in vefatıyla oğlu İbrahim görevlendirilmesi gerekirken Seyyid Mustafa ve Seyyid Mehmed adlı kimselerin haksız müdahalesi görülmüş; vâkıf-ı evlattan olmadıkları anlaşılınca İbrahim'e berat verilmiştir.[75]

67 BOA, AE. SAMD. III., no. 159/15584; AE. SSLM. III., no. 27/1506, no. 158/9469; C. EV., no. 297/15128, no. 331/16845, no. 348/17678.

68 BOA, AE. SAMD. III., no. 121/11895.

69 BOA, C. EV., no. 101/5026.

70 BOA, EV. HMH. d., no. 531, vr. 1a.

71 BOA, C. EV., no. 310/15773.

72 BOA, BEO, no. 3321/249012.

73 BOA, MAD. d., no. 9771, s. 4-5. Vakfı ve türbesiyle varlığını 1826'dan sonra da sürdüren bu yapıya dair türbedar ve mütevelli tayinleri için bk. BOA, A. MKT. DV, no. 6/79; C. EV, no. 41/120771, no. 37/1842. Ayrıca tekke vakfı vergilerden muaf tutulmuştur. bk. C. EV, no. 399/20213

74 BOA, C. EV., no. 78/3879.

75 BOA, İE. EV., no. 27/3130.

Hasan Dede Zaviyesi, 1826 sonrası Nakşibendi tarikatına bağlanmış ve buraya Nakşi bir şeyh atanmıştır.[76] 1882 yılında mevcut ve mamur olup tekrar Hasan Dede'nin neslinden gelen kişilerin idaresine bırakılmış;[77] 1905 yılında buraya Mehmed Hulusi Efendi şeyh olarak atanmıştır.[78]

21. Haykıran Baba Zaviyesi

Haykıran Baba Zaviyesi, Menemen kazasında idi. Hakkında ulaşılabilen en erken kayıt Nisan 1759 tarihlidir ve zaviyedar tayini hakkındadır.[79] 1826 sonrası zaviye binası yıktırılmış; emlaki satışa çıkarılmıştır.[80] Osmanlı idaresi sadece bahçelerin değil tarlaların da küçük parseller halinde satışa sunulması eğiliminde olduğundan zaviyenin arazilerini satın alan 15 kişiden hiçbiri 10 dönümden fazla toprak elde edememiştir.[81]

22. Hızırlık Tekkesi

Hızırlık Tekkesi, Tokat'taydı. Hakkında ulaşılabilen en erken kayıtlar XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde olup[82] Evliya Çelebi'nin ziyaret ettiği yapılardandır (Evliya Çelebi, 2001:36). XVIII. yüzyıldaki durumu hakkında bir kayda ulaşılamamıştır.

23. Himmed Dede Zaviyesi

Himmed Dede Zaviyesi, Kastamonu'da Eflani-yi Daday kazasının Belviran köyünde[83] idi. Horasan'dan geldiği söylenen Himmed Dede'nin zaviyesinin inşa tarihi bilinmemektedir. Zaviye vakfı Himmed Dede evladından olan kimselerin idaresine bırakılmış olup 28 Ocak 1723'te zaviyedar Abdullah'tır.[84] Bir ara Abdulbaki müdahale ettiyse de evlattan olmadığı anlaşılmış ve 04 Mayıs 1725'te zaviyedarlığa tekrar Abdullah'a getirilmiştir.[85]

Merkezi hükümet tarafından bu tekkeye 1833 yılında şeyh ataması yapılacakken atamaların Hacı Bektaş Veli Tekkesi şeyhi arzıyla olduğunu, bu sebeple neden emlak ve eşyalarının tahrir edilmediğini sormuştu. Ayrıca yıllık hasılatının bildirilmesini istemişti. Bu durum tekkenin faaliyetlerine son verilmediğini göstermektedir.[86] Bu tekke, türbe mahalli ve vakfı ile varlığını 1826'dan sonra da sürdürmüştür.[87]

24. Kara Abdal Zaviyesi

Kara Abdal Zaviyesi, Hacı Bektaş Veli tarikatına bağlı zaviyelerden olup[88] Erzincan'ın Ağki köyünde idi. 15 Şubat 1760 tarihinde günlük bir akçe ile Mehmed

76 Giresun Kadı Sicili, no. 1445, s. 73.
77 Giresun Kadı Sicili, no. 1407, s. 185.
78 BOA, EV.MKT, no. 2977 /58.
79 BOA, C. EV., no. 41/2023, no. 116/5766, no. 372/18891.
80 BOA, MAD. d., no. 9771, s.64-68, 76, 96-97.
81 BOA, MAD. d., no. 9771, s. 69.
82 BOA, TT. d., no. 387, s. 433-434.
83 Bu köyün adı günümüzde Abakolu olarak geçmektedir.
84 BOA, İE. EV., no. 58/6325.
85 BOA, İE. EV., no. 72/7788.
86 BOA, MAD. d., no. 9771, s.4-5; EV.THR, no. 143/3.
87 BOA, EV. MH., no. 262173; EV.THR, no. 143/3; VGM. A, Defter no. 2621, s. 52.
88 BOA, C. EV., no. 176/8761.

ve İbrahim adlı kimseler zaviyenin mutasarrıfı olmalarına rağmen yeniçeri ocağına dâhil olma sevdasındaydılar. Zaviye işleriyle ilgilenmeyip misafirler için ayrılan tahsisatı zimmetlerine geçirmişlerdi. Köy ahalisinden Süleyman'ın ihbarı üzerine yeni mütevelli tayin edilmiştir.[89] Benzer bir sorun zaviyedarla da yaşanmıştır. Günlük bir akçe vazife ile zaviyedarlığını yürüten kimse terk-i diyar ederek başka bir şehirde ikamete başlamış, zaviye harap olmuş, ahaliden Hasan Ağa bin Abdurrahman, Ali bin Mustafa, İsmail bin Mehmed ve Ebubekir bin Hasan'ın şikâyetiyle kaza naibi durumu bildirmiştir. Hacı Bektaş Veli seccadenişini Abdüllatif Efendi tarafından 24 Ocak 1775'te, gelip geçene yemek verilmesi şartıyla, Ali zaviyedarlığa tayin edilmiştir.[90]

Kara Abdal Zaviyesi, 1826 sonrası zaviye binası yıktırılsa da vakıf olarak faaliyetlerini sürdürmüştü. Haziran-Ağustos 1881 arası varidatına bakılırsa 53.930 kuruşun 23.185'i hazineye teslim edilmişti. Kalan meblağ ise zaviyenin masrafları için ayrılmıştı.[91] 24 Haziran 1890 tarihinde hazinece yapılan tahkikatta Ağki köyü ile bu köye bağlı Başviran mezrasının ve mezradaki bir çiftlik yerinin mahsul ve vergilerinin zaviye vakfından olduğu görülmüştür. Kadimden beri öşür bedeli, Ağki köyünde bir çiftlik yerden ibarettir. Ancak 1890'a gelindiğinde vakfın hayratı harap ve mahvolmuş haldedir. Mütevellisi ve diğer görevlileri de bulunmadığından bahsedilen arazilerdeki mahsulün tamamına Evkaf Nezareti'nce el konulması uygun görülmüştür.[92]

Kara Abdal Zaviyesi'yle ilgili son kayıt 25 Temmuz 1892 tarihlidir. Esasından 1890'daki kayıtla muhteva yönünden benzerdir. Erzincan nahiyesine tâbi Ağki köyüyle bu köye tâbi Viran mezrasının mahsulat ve vergisinin hazine tarafından; mezradaki bir çiftlik yerinin hasılat bedelinin ise vakıf tarafından zapt edileceği anlaşılmaktadır. Fakat o tarihte vakıf artık harap haldedir ve mütevellisi bulunmamaktadır. Bu tarz evkaf-ı münderisenin hasılatı Maarif Nezareti'ne terk edildiğinden durum merkeze sorulmuş; gelen cevapta ise Evkaf Nizamnamesi'nin 26. Maddesi gereğince öncelikle Evkaf Hazinesi tarafından zapt olunarak bedelinin defterlere işlendiği ve maarife terkine gerek olmadığı söylenmiştir.[93]

25. Karakurd/Kalender Baba Zaviyesi

Karakurd/Kalender Baba Zaviyesi, Kırşehir'de idi. 06 Ağustos 1746 tarihli belgeye göre Şeyh Kalender Efendi tarafından Karakurd adlı mevkide o tarihten yaklaşık olarak 150 yıl önce bir zaviye ve bu yapının yaşaması için gelirleri zaviye vakfına aktarılacak bir bedesten ve hamam inşa ettirilmişti.[94]

89 BOA, AE. SMST. III., no. 40/2790.

90 VGM. A., Defter no. 259, s. 155.

91 BOA, EV. d., no. 24976.

92 BOA, EV. MKT., no. 2776/125; ŞD., no. 326/33.

93 BOA, BEO, no. 42/3120, lef 2.

94 BOA, MAD. d., no. 19227, s. 22.

Kalender Baba Zaviyesi, 1826 sonrası türbe mahalleri ve vakıflarıyla faaliyetlerini sürdürmüştür.[95] Eylül 1885'te bedesten bir onarımdan geçmiş,[96] Mart 1903'te ise evkaf-ı münderise türünden olan vakıfların gelirini zapt etmek konusunda Maarif ile Evkaf nezaretleri arasında bir ihtilaf yaşanmış ve Kalender Baba Vakfı'na ait hamamın durumu çekişmeye yol açmıştır.[97]

26. Kıllı Işık / Işık Baba Zaviyesi

Kıllı Işık / Işık Baba Zaviyesi, Manisa nahiyelerinden Palamut'ta Yaya adlı köyde idi. 12 Ekim 1714'te zaviyedarlar Şeyh Ahmed ve Şeyh Mustafa vefat etmiş; İzmir sakinlerinden Salih Halife b. Ahmed göreve getirilmişti. Daha sonra Süleyman da kendi rızasıyla zaviyedarlığı Ali Halife b. Ebubekir ve İsmail b. Veli'ye bırakmıştı.[98]

Manisa'daki Seyyid Fenai Tekkesi ile Işık Baba Zaviyesi arasında idare açısından bir bağ olmalıdır ki Eylül 1719'da Fenai tekkesi şeyhi Ali'nin Kıllı Işık Zaviyesi'nin zaviyedarlığı için talepte bulunduğu görülür.[99]

Yaya adlı köy arazilerinden elde edilen hâsılattan 10 kile buğday Işık Baba Zaviyesi'nde çorba ve ekmek yapımı için ayrılmaktaydı. Burada gelip geçen fukara yemek yerdi. Ancak kimi zaman vakıf yöneticilerinin bu geliri zimmetlerine geçirerek vakfa zarar verdiği ve misafirlere yemek ikram etmediği de olmuştu. Nitekim bu nedenle 18 Haziran 1734'te köy ahalisinin şikâyetiyle Mustafa'nın azledilerek Mehmed b. Osman'ın görevlendirildiği görülür.[100]

Vaka-i Hayriye sonrası Yaya köyündeki Kıllı Işık Baba Zaviyesi kapatılmış ve 270 dönüm arazisi müsadere edilmiştir.[101] Tekke, türbe, çeşme ve vakıf ile varlığını sürdürmüştür. 21 Eylül 1873'te üçte bir hisseyle zaviyedarlık cihetine Hafız Abdullah Efendi'nin vefatıyla Hafız Ahmed'in görevlendirildiği görülür[102]. 1885 yılında Kıllı Işık Tekkesi'nde Abdullah Baba şeyh ve mütevelli bulunmaktadır. Bu dönemde tekkeye yemek ve tamir parası da ayrılmıştır.[103]

27. Koyun Baba Tekkesi

Osmanlı ülkesinde Karahisar-ı şarki, Teke-Adalya, Osmancık ve Kayseri'de Koyun Baba adıyla bilinen Bektaşi yapıları vardı. Bunlardan ilki Vesâik-i Bektaşiyan'da geçmektedir.

Evliya'nın bildirdiğine göre XVII. yüzyılda Teke sancağının Adalya kazasında limon bahçesi içerisinde Koyun Baba Tekkesi bulunup, şeyh Boşnak Zülfikar Dede gelen ve gidene hizmet veriyordu (Maden, 2013:31). Hasluck ise bu yapıyı iki taraflı bir

95 BOA, EV. MKT, no. 2776/41; C. EV, no. 1/3, 417/21149.

96 BOA, İ. DH., no. 960/75919.

97 BOA, MF. MKT., no. 689/77.

98 BOA, C. EV., no. 340/17295.

99 BOA, İE. EV., no. 40/4562.

100 BOA, AE. S. MHD.I., no. 138/10195.

101 BOA, MAD. d., no. 9771, s. 64.

102 BOA, EV. MKT., no. 693/234.

103 BOA, EV. MKT., no. 1363/7, no. 1314/107, no. 1314/99.

aziz üzerinden değerlendirmiştir. François Savary de Brèves tarafından Adalya'da bazı Hristiyan duvar resimleri ve izleri taşıyan mağara halinde bir mescit bulunmuş; Hasluck'un yöre halkıyla yaptığı görüşmelerde ise bu mağaradaki mezarda metfun kişinin bir zamanlar Hıristiyan iken ölüm yatağında İslamiyet'i kabul eden bir aziz olduğu inancının yaygınlığı anlaşılmıştır. Sonradan Müslüman olan bu kimse uzun yıllar Bektaşi Tarikatı bünyesinde hizmet etmiştir. O dönem Hıristiyanlar tarafından da mezarı ziyaret edilmektedir (Hasluck, 2000:54).

Osmancık'ta bulunan Koyun Baba Tekkesi ve türbesini de ziyaret eden Evliya Çelebi, buranın ziyaretçisinin hiç eksik olmadığını, mutfağında devamlı olarak yemek pişirildiğini, Anadolu'da ve Rumeli'de böyle büyük tekke görmediğini bildirmektedir.[104] Tekke, meydan odasının yanı sıra ziyaretçilerin konaklaması için büyük bir han, imarethane, mutfak, kiler ve pek çok hücreden meydana geliyordu. Dört bir yanı kurşunla kaplanan bu binaların göm gök parıltısını bir fersah öteden görmek mümkündü. Dahası tekke ve türbenin kubbelerindeki altın âlemlerin şaşaasından insanın gözleri parlardı. Koyun Baba'nın türbesi çok hoş kokularla bezenmiş olup, burayı ziyarete gelenlere fukara ve türbedarlar bu kokulardan ikram ederlerdi. Tekkede koyun ve kuzu gibi meler; yumuşak huylu, Ehl-i Sünnet ve'l-cemaat, abdullah ve arif-i billah dervişler vardı (Evliya Çelebi, 1998:94).

Arşiv belgelerine göre Osmancık'taki tekkeye Yavuz Sultan Selim'in pek çok emlak bağışlayıp zengin bir vakıf kurduğu, ayrıca bu vakfı vergilerden muaf tuttuğu anlaşılmaktadır.[105] Mayıs 1584'te Koyun Baba Tekkesi dervişleri tekkeye su getiren sakilerin beygirlerinin gelip geçen ulaklar tarafından alındığını bildirip, bunun men edilmesini istemişlerdir.[106]

Osmancık'taki Koyun Baba Zaviyesi 1826 sonrası Kadirilere bırakılmıştı (Savaş, 2004:202). Zamanla buraya cami ve yanına misafirhane de inşa edilmiş;[107] ayrıca tarlalar, bağlar ve değirmenler ile çok miktarda koyunuyla zengin bir vakfa sahip olan tekkedeki dervişler vergilerden muaf tutulmuşlardı.[108]

104 Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden olduğu rivayet edilen Koyun Baba'nın türbesinin bulunduğu yere Sultan II. Bayezid, bir cami ve dervişler için büyük bir tekke inşa ettirmişti. Tekke meydan odasının yanı sıra ziyaretçilerin konaklaması için büyük bir han, mutfak, kiler ve pek çok hücreden meydana geliyordu. (Bk. Evliya Çelebi, 1998:94). Buradaki dervişler için pirinç tahsis edilmiştir. Bk. BOA, C. ML., no. 46/2145.

105 VGM. A., Defter no. 386, s. 251.

106 BOA, MAD. d., no. 52, s. 363.

107 XIX. yüzyılın sonlarında tekkenin mevcut ve mamur olduğu tespit olunmaktadır. Sivas Vilayeti Salnamesi, Sivas 1302, s. 449; Sivas Vilayeti Salnamesi, Sivas 1306, s.242. Tekkedeki tamir ve yeni binaların inşası için bkz. BOA, EV. MKT, 839/59; BEO, 497 /37270

108 Tekkenin mal varlığı ile şeyh ve mütevelli tayinleri için bkz. BOA, BEO, no. 1311/98291; no. 1333/99973; C. EV, no. 1470/21450; no. 423/21450; DH. MKT, no. 354/24; EV. MKT. CHT, no. 265/8; İ. MMS, no. 138/1329 R-17; MVL, no. 723/96; no. 498/140; ŞD, no. 395/27; no. 450/ 11; YA. RES, no. 117/85; VGM. A., Defter no. 2581, s. 5; VGM. A., Defter no. 386, s. 251.

Kayseri-Yılanlıdağı'ndaki Koyun Baba tekkesi ise bir mesire yerinde kurulmuştu. Şehrin ayan, eşraf, şair, meddah ve bilcümle sazendeganları tatil günleri bu ferah mekâna gelip eğlenirler; sohbetler ederler, böylece gam ve kasvetlerinden azade olurlardı. Hatta burası, Sultanların dahi dinlenmek için geldikleri bir yerdi (Evliya Çelebi, 1999:107).

28. Kurd Baba / Şeyh Şüca Zaviyesi

Osmanlı döneminde Biga'nın Geredeli ile Edirne'nin Kırkık köylerinde, Aydın Sancağı'na bağlı Tire kazasıyla Karahisar-ı Sahip Sancağı'na bağlı Şuhut'ta Kurd Baba adıyla anılan Bektaşi zaviyeleri vardı.

Tire'deki Kurd Baba nam-ı diğer Şeyh Şüca Zaviyesi 1600'lerin ikinci yarısından itibaren aktifti.[109] Hacı Bektaş Veli'nin tarikatına bağlı tekkelerden olup Temmuz 1762 tarihinde zaviyedar İbrahim Halife vefat ettiğinden yerine Abdurrahman Halife görevlendirilmiştir.[110] 1826 ve sonrasındaki durumu bilinememektedir.

29. Mamasun Tekkesi

Mamasun Tekkesi, Nevşehir'de idi. Hasluck'un aktardığına göre 1800'lerin başında varlığı keşfedilmiş olup hem Bektaşilerce hem de Hıristiyanlarca ziyaret edilen bir yerdi. Önceleri bir Türk köylü tarafından ambar olarak kullanılan mekân, içindeki otun alev almasıyla zarar görmüş; akabinde ahıra çevrilmiş, bir diğer yangınla içindeki hayvanlar telef olmuş; üst üste gelen felaketler bir ihtar olarak algılanınca bina tahliye edilmiştir. Yapılan çalışmalarda insan kemikleri bulunmuş ve burası bir ziyaretgâha dönüşmüştür. Müslüman halkın iddiasına göre orada metfun olan kişi, ihtida etmiş ve bir Bektaşi olarak İslam'a hizmet etmiş biridir (Hasluck, 2000:55-56).

Mamasun Tekkesi'yle ilgili başkaca bir kayda şimdilik rastlanamamıştır.

30. Mürüvvet Baba Zaviyesi

Mürüvvet Baba Zaviyesi, Karahisar-ı Sahip'te Sandıklı kazasında idi. XV. ve XVI. yüzyıl arşiv belgelerinde adı geçmemektedir. Evliya'nın seyahatnamesinde de bahis yoktur. Ulaşılabilen en erken kayıt Temmuz 1712 tarihlidir. Evladiyet üzere 80 seneden beri zaviyedar olan Süleyman'ın öldüğü ve yerine oğulları Yusuf ile Murad'ın görevlendirildiği bilgisini verir. Buna istinaden Evliya'da bahsi geçmese de zaviyenin XVII. yüzyılda var olduğu anlaşılmaktadır.[111]

Hacı Bektaş Veli tarikatına bağlı zaviyelerden olan Mürüvvet Baba Zaviyesi'nin,[112] 1826 yılları sonrası emlaki müsadere edilmiştir. Aralık 1845 itibariyle zaviye vakfına ait arazilerden buğday, arpa ve bostan hasılatı kaldırılmış; öşür geliriyle birlikte 174 kuruş muhasebeye kaydedilmiştir.[113]

109 BOA, İE. EV., no. 51/5616.

110 BOA, AE. SMST. III., no. 196/15433.

111 BOA, AE. SAMD. III., no. 127/12453.

112 BOA, C. EV., no. 52/2575, no. 500/25279.

113 BOA, EV. d., no. 12348, vr. 5b.

31. Okçu Baba Zaviyesi

Okçu Baba Zaviyesi, Manisa'ya bağlı Turgutlu Nahiyesi'nde Azizlü köyünde idi. Şimdilik ulaşılabilen en erken kayıt 23 Ekim 1758 tarihli olup zaviyedarlığa müştereken mutasarrıf olan Ali, Ahmed ve Mehmed b. Mustafa kardeşlerin ellerindeki beratın yenilenmesi hakkındadır.[114] Zaviyedar atamaları Haziran 1802'ye kadar takip edilebilmektedir.[115]

Turgutlu kazasındaki Okçu Baba Zaviyesi'nden 1826 sonrası Bektaşiler uzaklaştırılmış; medreseye çevrilen tekke binasından başka herhangi bir yapı kalmamıştır.[116]

32. Öküz Baba Zaviyesi

Öküz Baba Zaviyesi, Denizli'nin Çal kazasında idi. l826'da yıktırılarak türbe mahalleri bırakılan bazı tekkeler tekrar inşa edilememiş olup bunlar türbe ve vakıf olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdi. Çal kazasındaki Öküz Baba Zaviyesi de bu durumda olanlardandır. Yasaklılık sonrası faaliyetlerini vakıf olarak sürdürmüştür. 1838 yılında burada şeyh bulunan Osman'ın ölümü üzerine bu göreve oğlu Mehmed Halife getirilmiştir[117].

33. Sitti Zeynep Sultan / Seyyide Zeynep Tekkesi

Zeynelabidin kızı Sitti Zeynep / Seyyide Zeynep Tekkesi, Alanya'da Taşpazarı Mahallesi'nde idi.[118]

Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Alanya'da şehrin kuzeyinde bir tepe üzerindeki Sitti Zeynep Tekkesi iki kâgir kubbeli ve büyük bir yapıydı. Ancak sadece birkaç dervişi vardı (Evliya Çelebi, 2005:152-153).

Vaka-i Hayriye'den tekkenin vakıf olarak faaliyetlerini sürdürdüğü ve 1843'te mütevelli tayin edildiği görülür.[119] Temmuz 1914'e gelindiğinde vakfın kaza merkezindeki üç kıta zeminden gelen öşür bedelinin 55 kuruş olduğu görülür.[120]

34. Şeyh Nusret Zaviyesi

Hacı Bektaş Veli ile birlikte Horasan'dan gelen ve Ahmed Yesevi'nin halifelerinden olan Şeyh Nusret'in Zile'de imaret, misafirhane ve mescidi bulunan gayet mamur bir tekkesi ile türbesi vardı. 10 Ekim 1360 tarihli Arapça vakfiyeye göre Cihanbahş tarafından Tokat'a tabi Aksaray köyü, Şeyh Nusret Zaviyesi'ne satılmıştı.[121] Şemseddin Yağlavi tarafından Amasya muzafatından Uğurlu ve Hisarcık köylerindeki bazı gayrimenkullerin Şeyh Nusret b. Nus-

114 BOA, C. EV., no. 544/27487.

115 BOA, C. EV., no. 103/5131, no. 464/2359, no. 605/30502; AE. SMST. III., no. 226/17925.

116 BOA, MAD. d., no. 9771, s. 69-70; YB. 04. d., no. 121/D.317; EV. MH, no. 267/115; EV. MKT. CHT, no. 203/37.

117 BOA, C. EV, no. 647 /32624.

118 BOA, C. EV., no. 187/9303, no. 395/20042.

119 BOA, C. EV., no. 395/20042.

120 BOA, ŞD., no. 474/1.

121 BOA, AE. SMRD. I., no. 1/1; Mustafa Nuri Paşa, 1987:7; Mehmed Süreyya, 1996:22.

reddin Hamza'nın Zile nahiyesine bağlı Aksaray köyündeki zaviyesine vakfedildiğini gösteren 05 Haziran 1365 tarihli Arapça vakfiye kaydı[122] da dikkate alınırsa bu yapının çok erken tarihlerde faaliyete geçtiği anlaşılmaktadır.

Şeyh Nusret Zaviyesi ile ilgili bir diğer vakfiye kaydı (Ek-1), 19 Kasım 1390 tarihli olup Emir Abdi bin Ali'nin Tokat ve tevabiinden Savacı köyündeki emlakini zaviyeye vakfeylediğini göstermektedir.[123]

II. Mehmed dönemine ait 06 Temmuz 1454 tarihli bir hüccet ise I. Bayezid dönemindeki bir davaya atıfta bulunur. Buna göre Zile'de Şeyh Nusret Zaviyesi'nin vakfı olan Karagazi karyesi hududuyla Emir Satı Bey arazisi hududu hakkındaki anlaşmazlıkta Sultan Bayezid'in işaretiyle meydana gelen davada müddei Satı Bey evvelce Emir-i kebir Kadı Burhaneddin zamanında olan anlaşmayı kabul ile davadan feragat etmiştir.[124]

Bölge ahalisinin büyük hürmet gösterdiği Şeyh Nusret'in tekkesinde XVII. yüzyılda yalın ayak başı çıplak 70 Bektaşi dervişi mevcuttu. Kaza ahalisinin bu zata karşı itikadı ve saygısı kuvvetliydi. XVII. yüzyılda tekkenin önünde bir tarafı çürümüş, çok büyük ve yaşlı bir dut ağacı mevcuttu. Bu ağacın kabuklarının ve çürüğünün humma hastalığına iyi geldiğine inanılıyordu. Keza dört yüz yıldan beri ziyaretçiler bu ağacın çürüğünden bir parça alıp götürmekte ve şifa bulmaktaydılar. Buna rağmen dut ağacında herhangi bir azalma ve eksilme olmamaktaydı. Evliya'da bu ağaçtan bir parça alıp saklamıştı (Evliya Çelebi, 1999:146-147).[125]

35. Taşgun Baba Tekkesi

Taşgun Baba Tekkesi, Konya kazasına tabi İnsuyu'nda idi. 1826 yılına gelindiğinde tekke yalnızca bir türbeden ibaret olup burada herhangi bir Bektaşi dervişine rastlanılmamıştı (Maden, 2013:140).

36. Taşoluk Tekkesi

Taşoluk Tekkesi, Tokat'ta Eke bağlarında mesire yerinde bir zaviye idi. Evliya'ya göre Taşoluk tekkesinin bir tarafı oluk gibi kazılmış olup bu oluk Müslümanlık öncesinden kalmıştı. Hatta buradaki taşlara eski zamanlarda hekimler yahut kâhinler tarafından üç satırlık tılsımlı bir yazı yazılmış, bunun etkisiyle günde bir defa buradan süt akmaktaydı. Hz. Peygamberin doğumunda yüz binlerce tılsımın etkisi kaybolunca burası da harap olmuştu (Evliya Çelebi, 2001:39). Sonraki yüzyıllarda durumuna dair herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır.

37. Üryan Dede Zaviyesi

Osmanlı sınırları dâhilinde Üsküp, Seyitgazi ve Bafra'da Üryan Dede adıyla anılan yapılar vardı. Bafra kazasındaki Üryan

122 BOA, AE. SMRD. I., no. 1/2.

123 BOA, AE. SBZT. I., no. 1/1.

124 BOA, AE. SMMD. II, no. 1/51.

125 Bu tekkenin XVIII. yüzyıldaki faaliyetleri için bkz. VGM. A., Defter no. 259, s. 190.

Dede Zaviyesi, belgede Şeyh Ali Baba Zaviyesi ile birlikte anılmaktadır. Zaviyedar olan kimsenin binanın bakımıyla ve misafirlere yemek ikramıyla mükellef olduğu anlaşılmaktadır.[126] Mart 1778 sonrası zaviyenin durumunu gösteren bir kayda rastlanamamıştır.

38. Uzun Dede Sultan Tekkesi

Hatay Payas'ta birkaç dervişi olan Uzun Dede Sultan tekkesi vardı. Sultan I. Selim tarafından inşa ettirilen bu tekkeye (Evliya Çelebi, 2005:181), 1650 yılında Mevlevi Mehmed Dede getirilmişti.[127] Bu sebeple tekkenin o dönemde Mevlevi tarikatına bağlı olduğu tespit edilmektedir.

39. Yatağan Baba Tekkesi

Yatağan Baba Tekkesi, Birgi'de idi. Hacı Bektaş'ın halifesi ve Abdal Musa'nın piri olarak zikredilen Yatağan Baba'nın tekkesi muhtemelen XIV. yüzyıl yapısıdır. Fransız tüccar ve seyyah Paul Lucas, 1719'da yayımladığı kitabında Anadolu'da gördüğü bu tekkeden de bahsetmiştir. 1826 sonrası ise tekke yıktırılmış ve günümüze yalnızca türbe ulaşmıştır.

SONUÇ

Bektaşilik, XIII. yüzyılda Hacı Bektaş Veli tarafından temel ilke ve söylemleri oluşturulmuş; XVI. yüzyılda Balım Sultan tarafından kurumsallaştırılmış kültürel, sosyolojik, düşünsel ve tasavvufi bir organizasyondur. Dayanaklarını Türklerin millî kültürü ile "Ehl-i Beyt", "On iki İmam", "Nübüvvet" ve "Velayet" gibi dini ögelerden alan Bektaşilik, prototip örnekleri Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevi gibi kişiliklerin çevresinde şekillenen "Horasan-Türk tasavvuf geleneği"nde zeminini bulur.

Hacı Bektaş Veli ve çevresindeki eren grubu, bir taraftan düşünce ve söylemlerini Anadolu Türkmenlerine ulaştırmaya çalışırken bir taraftan da XIII. yüzyılda yaşanan "Anadolu'nun Türkleşme" sürecine aktif katkıda bulunmuştur.

Bektaşilik tarih içerisinde Anadolu merkezli olarak Mısır, Balkanlar, Akdeniz gibi farklı coğrafyalara ulaşarak oralarda yüzyıllar boyunca Türk kültürünün temsili görevini üstlenmiştir. Arşiv kayıtları, seyyahların bildirdikleri ve dönemin diğer kaynakları doğrultusunda Anadolu'da kuruluşundan 1826'ya kadar 155 adet Bektaşi tekke ve zaviyesi tespit edilebilmektedir.

Kırşehir'de ortaya çıkan tarikat, Anadolu'nun her yerinde faaliyette değildi. Anadolu'da tekkelerin yoğunlaştığı iki bölge Tokat ve Bursa idi. Bursa'nın dışında Batı Anadolu'da tekkeler Manisa, Kütahya, Eskişehir, Karahisar-ı Sahip ve Denizli'de yer almaktaydı. Bektaşiler Anadolu'nun iç kesimlerinde Kayseri, Ankara, Çankırı ve Çorum çevrelerinde faaliyet göstermişti. Kuzey Anadolu'da Bektaşiliğin ulaştığı en uç nokta Merzifon olmuştu. Güney'de ise Antalya ve Alanya çevresi ile Ada-

126 BOA, AE. SABH.I., no. 48/3445.

127 Ayntab [Antep] Kadı Sicili, no. 21, s. 9, 70.

na ve Hatay dolaylarında tarikat yayılmıştı. Antep'te de Bektaşi tekkesi vardı. Anadolu'nun doğusunda Erzincan, Bitlis ve Şirvan'da önemli Bektaşi tekkeleri bulunmaktaydı. Ancak daha doğudaki bölgelerde herhangi bir Bektaşi yapısına rastlanamamıştır.

Hacı Bektaş Veli Tekkesi ve Vakfı, Osmanlı Devleti tarafından ayrıcalıklar tanınarak desteklenmiş sekiz büyük vakıftan birisidir. XV. yüzyıl sonlarından itibaren vakfa bağlı gelir kaynakları sürekli olarak artış göstermiştir. Ancak zamanla merkez tekkenin gelirleri azalmış ve devlet tarafından verilen tahsisatın ödenmemesi veya geciktirilmesinden dolayı dergâha gelen misafirlerin ihtiyaçları karşılanamamış; bu nedenle de dergâh yöneticileri Osmanlı yöneticilerinden yardım talep etmiştir. Merkez tekkenin belli başlı gelir kaynakları vakıflar, sadaka, adak ve hediyeler; devlet tarafından yapılan mutat olan ve olmayan yardımlar, devletten izin alınarak her yıl dergâh adına beş on kişinin muhtelif vilayetlerden topladığı yardımlar gibi kalemlerden oluşmaktadır. Bunların yanında, Hacı Bektaş Veli vakfına ait arazilere vergi muafiyeti tanınması, dergâha odun gibi malzeme yardımı yapan yerleşim birimlerinin devlet tarafından muhtelif vergilerden muaf tutulması gibi tutumlar, tekkenin uzun zaman ayakta kalmasını sağlamıştır. Merkez tekkeye devlet tarafından yapılan mutat sübvansiyonlar arasında, "taamiye" adı altında yapılan ödemeler ve merkez tekke şeyhine her yıl "hırka bedeli" olarak ödenen paralar göze çarpmaktadır. Merkeze bağlı olarak Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kurulan tekkelerin de çeşitli gelir kaynakları ve ayrıcalıkları bulunmaktadır.

Bektaşi tarikatının yedi asırlık tarihi boyunca geçirdiği en önemli safhalarından birisi 1826'daki ilga olayıdır. Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşi tekkelerinin de kapatılması yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. 1826 sonrası bir süre gizliliğe bürünen Bektaşilik, yok olma tehlikesi yanında Tanzimat sonrası meydana gelen rahatlamanın ardından giderek güçlenmeye başlamıştır.

Bektaşilik ancak Sultan II. Mahmud'un ölümünden sonra yeniden canlanabilmiş; tarikat üzerindeki baskı Tanzimat'la hafiflemiştir. Ancak devlet tarafından bir daha resmen tanınması mümkün olmamıştır. Bununla birlikte Bektaşilerin saklandıkları yerlerden çıkmaya, tekkelerini yeniden inşa etmeye ve yeni dervişler toplamaya ne kadar bir sürede başladıkları açık değildir.

Bektaşilik 1826 yılında yasaklandıktan sonra Bektaşiler devamlı kontrol altında tutulmaya ve böylece Sünnileştirilmeye çalışılmıştır. Hükümet bunun en kolay yolunu Bektaşi tekke ve türbelerine başka tarikatlardan şeyh tayin etmekte görmüştür. Nitekim önemli ve büyük Bektaşi tekkelerine Nakşi şeyhler gönderilmiştir. Bu uygulama 1834 yılından itibaren Bektaşiliğin merkez tekkesi olan Hacı Bektaş Veli Tekkesi için de geçerli olmuştur. Ancak merkez tekkeye gönderilen Nakşi şeyhler beklenilen başarıyı elde edemedikleri gibi, devamlı suret-

te huzursuzluğa yol açmışlar ve hükümeti meşgul etmişlerdir.

Anadolu'daki Bektaşi tekke ve zaviyeleri, 1839 sonrası resmiyette yasaklı olmalarına rağmen varlıklarını ve faaliyetlerini 1925'e kadar sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

1.1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

AE. SSLM. III., no. 49/2881, no. 91/5467, no. 153/9190.

A. MKT. DV, no. 6/79.

A. MKT. UM., no. 408/29, lef 2; no. 408/66.

AE. S. MHD.I., no. 138/10195.

AE. SABH. I., no. 48/3445, no. 202/13484.

AE. SAMD. III., no. 45/4509, no. 80/8033, no. 121/11895, no. 127/12453, no. 159/15584.

AE. SBZT. I., no. 1/1.

AE. SMHD. I., no. 95/6548, no. 123/8946, no. 205/16176.

AE. SMMD. II, no. 1/51.

AE. SMMD. IV., no. 34/3947.

AE. SMRD. I., no. 1/1, no. 1/2.

AE. SMST. III., no. 40/2790, no. 71/5261, no. 79/5866, no. 118/9058, no. 196/15433, no. 226/17925.

AE. SSLM. III., no. 27/1506, no. 158/9469.

BEO, no. 42/3120, lef 2; no. 497 /37270, no. 1311/98291, no. 1333/99973, no. 3016/226162, no. 3025/226866, no. 3321/249012.

C. EV, no. 1/3, no. 37/1842, no. 41/2023, no. 41/120771, no. 48/2378, no. 52/2575, no. 52/2587, no. 78/3879, no. 96/4797, no. 101/5026, no. 103/5131, no. 103/5148, no. 114/5693, no. 116/5766, no. 124/6153, no. 129/6411, no. 149/7401, no. 150/17460, no. 159/7934, no. 160/17977, no. 161/8042, no. 164/8187, no. 165/8203, no. 166/8290, no. 170/8483, no. 176/8761, no. 187/9303, no. 200/9967, no. 224/11188, no. 273/13940, no. 297/15128, no. 310/15773, no. 331/16845, no. 340/17295, no. 348/17678, no. 360/18275, no. 372/18891, no. 373/18930, no. 381/19331, no. 395/20042, no. 399/20213, no. 417/21149, no. 423/21450, no. 446/22580, no. 464/2359, no. 471/23818, no. 483/24426, no. 500/25279, no. 507/25613, no. 510/25787, no. 513/25939, no. 520/26254, no. 534/26997, no. 539/27216, no. 539/27228, no. 544/27487, no. 588/29688, no. 599/30230, no. 605/30502, no. 617/31140, no. 647 /32624, no. 1470/21450.

C. ML., no. 46/2145.

DH. MKT., no. 354/24, no. 1076/49.

EV. BKB., no. 34/240.

EV. BKB., no. 58/92, no. 120/244.

EV. d., no. 11538, no. 12348, vr. 5b; no. 21410, no. 22150, no. 22530, no. 24976, no. 29346, no. 29657.

EV. DV, no. 21170.

EV. HMH. d., no. 531, vr. 1a.

EV. MH., no. 231/46, no. 267/115, no. 1439/34, no. 2621/3.

EV. MKT. CHT, no. 203/37, no. 265/8.

EV. MKT., no. 693/234, no. 839/59, no. 1314/107, no. 1314/99, no. 1383/ 11, no. 1363/7, no. 1911/185, no. 2776/41, no. 2776/125, no. 2977 /58, no. 3145/40.

EV. THR., no. 55/54, no. 127/25, no. 143/3.

İ. DH., no. 960/75919.

İ.MMS, no. 138/1329 R-17.

İE. EV., no. 7/757, no. 8/998, no. 9/1041, no. 16/1886, no. 12/1402, lef 3; no. 15/1846, no. 27/3130, no. 40/4562, no. 43/4846, no. 48/5378, no. 51/5616, no. 58/6325, no. 72/7788

MAD, no. 52; no. 8248; no. 9732; no. 9771; no. 9772; no. 9773; no. 9774; no. 18333; no. 19227.

MF. MKT, no. 171/16, no. 178/112, no. 689/77, no. 769/3.

ML.VRD.TMT.d., no. 534.

MVL, no. 498/140, no. 723/96.

ŞD, no. 326/33, no. 395/27; no. 450/ 11, no. 474/1.

TT. d., no. 255; no. 387; no. 482; no. 557.

YA. RES, no. 117/85.

YB. 04. d., no. 121/D.317.

2.1.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGM. A.)

Defter no. 227, s. 454; Defter no. 230, s. 244, 430; Defter no. 241, s. 245; Defter no. 259, s. 155, 190; Defter no. 266, s. 3; Defter no. 299, s. 143; Defter no. 310, s. 17; Defter no. 386, s. 3-4; 251; Defter no. 663, s. 187, 265; Defter no. 1212, s. 214; Defter no. 1467, s. 90, h. 28; Defter no. 1966, s. 152; Defter no. 2581, s. 5; Defter no. 2621, s. 52; Defter no. 3146, s. 22.

2. Diğer Kaynaklar

Anonim. (2015). Vesâik-i Bektaşiyan. Haz. A. Değerli, B. Şahin-E. Temel. Konya.

Ayntab [Antep] Kadı Sicili, no. 21, s. 9, 70.

BARKAN, Ömer Lütfi. (1942). "Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler". Vakıflar Dergisi, V. s. 279-386.

Çorum Kadı Sicilleri, Defter no. 7, s. 139, 143, 144, 313; no. 9, s. 25, 50.

DEĞERLİ, Ayşe. bk. Yusuf Küçükdağ.

DÜNDAR, Abdulkadir. (2008). "Abdal Ata Zaviyesi". Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu (23-25 Kasım 2007). C. II. Çorum. s. 961-991.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zılli. (1998). Evliya Çelebi Seyahatnamesi II. Haz: Dağlı, Kurşun, Kahraman. İstanbul.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zılli. (1999). Evliya Çelebi Seyahatnamesi III. Haz: Kahraman, Dağlı. İstanbul.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zılli. (2001). Evliya Çelebi Seyahatnamesi V. Haz: Sezgin. İstanbul.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zılli. (2002). Evliya Çelebi Seyahatnamesi VI. Haz: Y. Dağlı; S. A. Kahraman. İstanbul.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zılli. (2005). Evliya Çelebi Seyahatnamesi IX. Haz: Dağlı, Kahraman, Dankoff. İstanbul.

Giresun Kadı Sicili, no. 1407, s. 185; no. 1445, s. 73.

HASLUCK, Frederick William. (2000). Bektaşîlik Tetkikleri. Çev: Râgıp Hulûsi. Ankara.

Hoca Sadeddin. (1279). Tacü't-Tevarih, II. İstanbul.

KALLEK, Cengiz. (1992). "Batman". DİA, V., İstanbul. s. 200.

KÖPRÜLÜ, Fuad, "Abdal Musa", Türk Kültürü, XI/124 (Şubat 1973), s. 198-207.

KÖSEOĞLU, Neşet. (1939). "Tarihte Çorum Köyleri: Abdalata". Çorumlu, S. 14, s. 416-427.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf; Ayşe Değerli; Bekir Şahin. (2015). Vesaik-i Bektaşiyan'a Göre Osmanlı Devleti'nde Bektaşi Tekkeleri. Konya.

MADEN, Fahri. (2013). Bektaşi Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yasaklı

Yılları. Ankara.

Manisa Kadı Sicilleri, no. 333, s. 292; no. 359, s. 32.

Mehmed Süreyya. (1996). Sicill-i Osmanî I., Haz: N. Akbayar. İstanbul.

Mustafa Nuri Paşa. (1987). Netayicül-vukuat, I., Haz: N. Çağatay. Ankara.

Onarlı, İsmail, Hamza Baba, İstanbul 2001.

ORBAY, Kayhan. (2013). "Vakıflar ve Merkez Arasında Gelir Aktarımları ve Savaş Finansmanı". Vakıflar Dergisi, S. 39, s. 75-88.

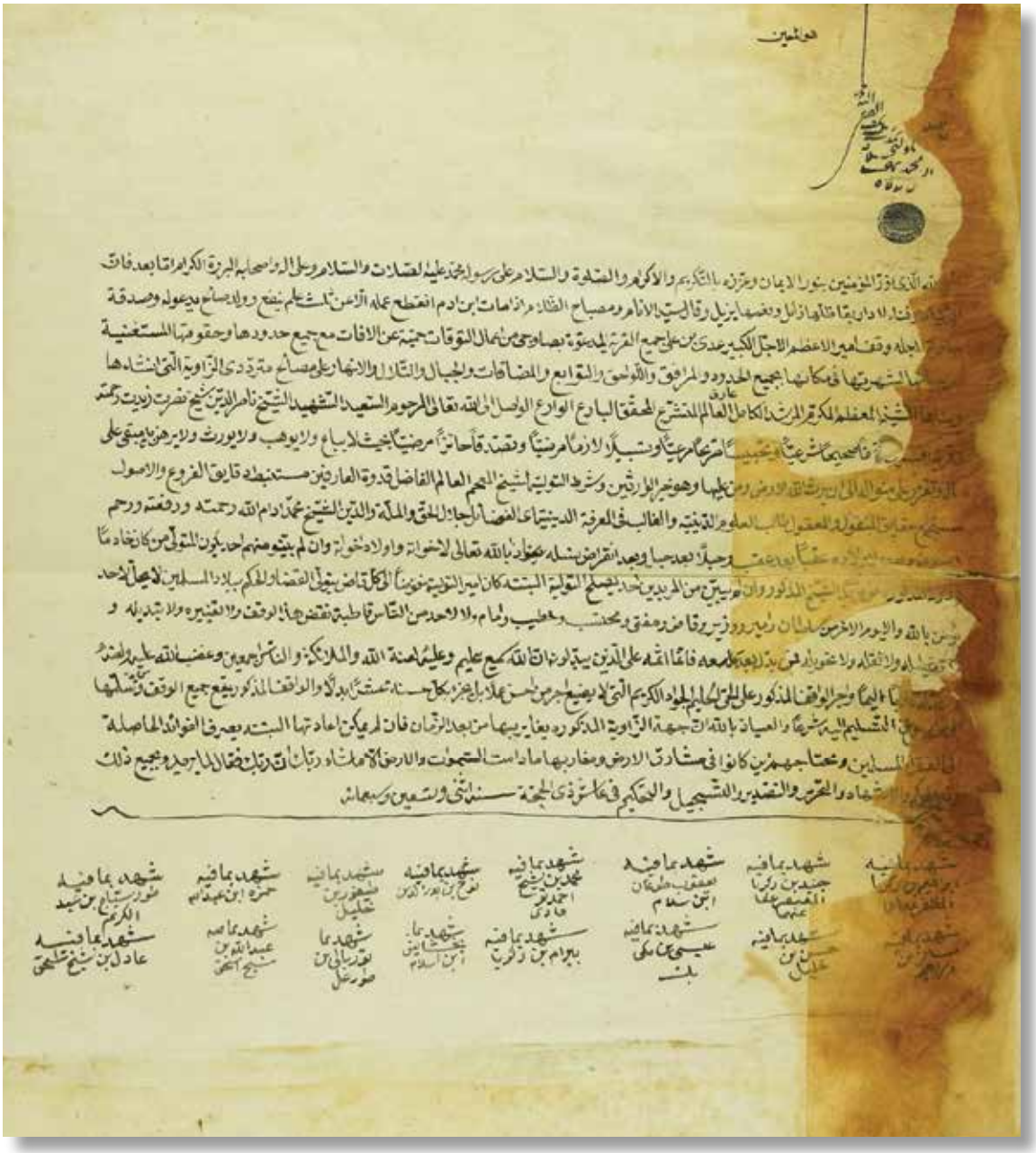
SAVAŞ, Saim. (2004). "Efsanelerin Gölgesinde Tarihi Bir Sima: Koyun Baba". Alevilik, Haz: İsmail Engin; Havva Engin, İstanbul.

Sivas Vilayeti Salnamesi, Sivas 1302, s. 449; Sivas 1306, s. 242.

ŞAHİN, Bekir. bk. Yusuf Küçükdağ.

YILMAZ, Kâmil. (1990). "Akşemseddin ve Akbıyık Sultan". Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri, s. 165-171.

EKLER

Ek-1: Emir Abdi bin Ali'nin Tokat ve tevabiinden Savacı köyündeki emlakini Şeyh Nusret Zaviyesi'ne vakfeylediğini gösteren belge (BOA, AE. SBZT. I., no. 1/1)